

Ewaluacja zewnętrzna opolskich lokalnych strategii rozwoju

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
„Kraina Dinozaurów”

Kraków 2022

1. Streszczenie najważniejszych wyników badania

1. Cele i przedsięwzięcia określone w LSR zostały sformułowane w oparciu o wyniki diagnozy opracowanej dla obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”, analizy SWOT, wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych oraz wnioski zawarte w raporcie ewaluacyjnym dotyczącym realizacji LSR na lata 2007-2013. Wybrano w ten sposób dwa cele główne i siedem szczegółowych. Pierwszy cel główny dotyczy wzrostu konkurencyjności obszaru objętego LSR i ochrony środowiska. W jego ramach wskazano cztery cele szczegółowe: rozwijanie infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej; rozwój rynków zbytu i promocja produktów i usług lokalnych; rozwój przedsiębiorczości; poprawa stanu środowiska naturalnego. Drugi cel główny to natomiast zwiększenie integracji i poczucia przynależności do obszaru objętego LSR, w którego ramach wskazano trzy cele szczegółowe: wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych oraz edukacja społeczności lokalnej; zachowanie dziedzictwa lokalnego; promocja obszaru objętego LSR.
2. W ostatnich latach wprowadzono kilka zmian w LSR, ale w większości przypadków miały one charakter kosmetyczny. Z tych istotniejszych należy wskazać korekty planu działania, doprecyzowanie grup defaworyzowanych w celu ujednoczenia zapisów w strategii, przesunięcia finansowe w przedsięwzięciach (głównie z uwagi na brak zainteresowania), aktualizację wskaźników oraz rozszerzenie działań w ramach projektu współpracy.
3. Największym zainteresowaniem cieszyły się działania z zakresu podejmowania i rozwoju działalności gospodarczej, ale z powodzeniem realizowano też operacje infrastrukturalne i aktywizacyjne, wśród których pozytywnie wyróżnia się fundusz pożyczkowy w gminach, które w ten sposób wspomagały stowarzyszenia. Pewne problemy były natomiast z akcjami edukacyjnymi głównie z uwagi na to, iż LGD „Kraina Dinozaurów” pragnęła by poszczególne gminy ze sobą ściślej współpracowały, a tego rodzaju rozwiązanie nie spotkało się ze zbyt entuzjastycznym odbiorem. Z tego powodu przedsięwzięcie dotyczące oznakowania i doposażenia w elementy wspólnej wizualizacji i promocji szlaku kajakowego na Małej Panwi

musiało zostać zrealizowane jako operacja własna, a nie jako konkurs, jak pierwotnie planowano. Z niektórych przedsięwzięć trzeba było zrezygnować – Urząd Marszałkowski, po kilku naborach, wydał zgodę na rezygnację z przedsięwzięcia dotyczącego utworzenia koszyka produktów lokalnych z Krainy Dinozaurów.

4. Analiza wskaźników pozwala stwierdzić, że zdecydowana większość spośród nich została już zrealizowana, a brakujące wynikają przede wszystkim z przeznaczenia dodatkowych środków. W ramach działań LGD udało się wykonać wiele interesujących operacji. Projekty wybierane przez LGD przyczyniają się do realizacji celów LSR i odpowiadają w znaczącym stopniu na potrzeby społeczności i samego obszaru LGD w różnych obszarach (m.in. turystyka, produkty lokalne, ekologia, infrastruktura, przedsiębiorczość).
5. Realizacja strategii pod względem finansowym jest na dość zaawansowanym etapie. Pewnym problemem jest długi czas rozliczania, weryfikacji i przedłużanie wniosków. Bolączką, w opinii LGD, jest przeznaczanie środków do banku na spłatę kredytów i zobowiązań. Według Zarządu LGD te pieniądze powinny być spożytkowane na bieżące i ciekawe działania na rzecz obszaru LGD. Generalnie jednak nie ma większych obaw co do realizacji wskaźników w aktualnej perspektywie finansowej, zwłaszcza że „Kraina Dinozaurów” posiada ambitny plan na zamknięcie operacji.
6. LGD „Kraina Dinozaurów” zrealizowała i rozliczyła już dwa projekty współpracy. Celem pierwszego z nich „Dobre bo lokalne” była identyfikacja, promocja artystów ludowych zajmujących się rękodzielnictwem oraz wprowadzenie na rynek produktów sztuki użytkowej inspirowanych sztuką ludową. Projekt wspierał rozwój przedsiębiorczości doprowadzając do współpracy lokalnych twórców, projektantów oraz przedsiębiorców. Drugi projekt współpracy „Od dziedzictwa do bogactwa” służył promocji zasobów regionu i wspieraniu rozwoju lokalnego. Dodatkowo zaplanowane operacje przyczyniły się do aktywizacji, edukacji i integracji mieszkańców. Dwa kolejne projekty czekają na realizację. Pierwszy będzie miał związek z gramami terenowymi i questami w każdej z gmin. Drugi natomiast będzie kontynuacją sprawdzonego projektu „Dobre bo lokalne”.

7. LGD „Kraina Dinozaurów” realizuje mnóstwo projektów poza RLKS i bardzo aktywnie korzysta z tego, iż jest zlokalizowana na terenach przygranicznych. Na uwagę zasługują działania promocyjne realizowane z grantów wojewódzkich i Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. Od 2021 roku „Kraina Dinozaurów” jest Ośrodkiem Działaj Lokalnie, który realizuje program „Działaj Lokalnie”. Wszystkie przeprowadzone operacje nawiązywały do celów LSR.
8. Skuteczność działań LGD należy ocenić bardzo pozytywnie. Podkreślić w tym aspekcie trzeba profesjonalną obsługę przez pracowników LGD i ich wysokie kompetencje, wsparcie przy składaniu i rozliczaniu wniosków, liczne szkolenia dla beneficjentów. Można w rezultacie stwierdzić, że wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju przebiega prawidłowo między innymi za sprawą bardzo sprawnie funkcjonującego biura i obsługi beneficjentów.
9. Spośród działań komunikacyjnych najlepiej sprawdziły się informacje zamieszczane na stronach internetowych, ale też artykuły w prasie lokalnej. Pozytywnym aspektem był też spot przygotowany dla telewizji. Duży nacisk położony jest w „Krainie Dinozaurów” na komunikację bezpośrednią. Tutaj wymienić można udział w rozmaitych targach czy imprezach plenerowych. Pracownicy LGD entuzjastycznie wypowiadali się o spotkaniach aktywizacyjno-integracyjnych. Bardzo ciekawym podejściem do tematu był np. spływ kajakowy czy śniadania dla burmistrzów i wójtów lub włodarzy gmin.
10. LGD „Kraina Dinozaurów” cieszy się dużą rozpoznawalnością, a efekty prowadzonych działań są zauważane przez członków lokalnej społeczności. Sporo grupa badanych mieszkańców obszaru LGD stwierdziła, iż uczestniczyła w wydarzeniach dofinansowywanych ze środków LGD, a także korzystała z infrastruktury, której powstanie albo modernizacja była dofinansowana ze środków „Krainy Dinozaurów”. Realizowane projekty są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru LSR i wpływają na jego wzmocnienie, a także bywają innowacyjne. Wybierane projekty odpowiadają również na potrzeby lokalnej społeczności.

2. Spis treści

1. Streszczenie najważniejszych wyników badania	2
2. Spis treści.....	5
3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji	6
4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania	9
5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją	11
5.1. Obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność oraz jej podstawowe założenia	11
5.2. Rzeczowy i finansowy postęp w realizacji LSR	24
5.3. Projekty współpracy	52
5.4. Działanie poza RLKS.....	53
5.5. Działalność Biura LGD	57
6. Zmiany na obszarze objętym LSR w ocenie członków lokalnej społeczności	71
6. Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze	78
6.1. Ocena wpływu na główny cel LSR	78
6.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny	78
6.3. Przedsiębiorczość	79
6.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe	80
6.5. Grupy defaworyzowane	81
6.6. Innowacyjność	82
6.7. Projekty współpracy	82
6.8. Ocena funkcjonowania LGD	83
6.9. Ocena procesu wdrażania	84
6.10. Wartość dodana podejścia LEADER.....	85
7. Podsumowanie. Wnioski i rekomendacje	86
8. Spis tabel i wykresów	89
9. Aneksy tworzone w toku realizacji badania	91
Ankieta dla mieszkańców obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”	91
Ankieta dla beneficjentów LGD „Kraina Dinozaurów”	95

3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji

Raport jest efektem badania ewaluacyjnego przeprowadzonego przez Fundację Socjometr. Przedmiotem badania była ewaluacja procesu wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność prowadzonego przez Lokalną Grupę Działania „Kraina Dinozaurów” w okresie programowania Unii Europejskiej 2014-2020.

Fundacja Socjometr jest niezależnym podmiotem specjalizującym się w badaniach społecznych, który spełnia wymogi stawiane ewaluatorom zewnętrznym określone w Wytycznych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi nr 5/3/2017 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Głównym celem badania ewaluacyjnego było zgromadzenie szerokiego zestawu danych, które pozwalają na wszechstronną ocenę całego procesu przygotowania i wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Kluczową kwestią jest tu z całą pewnością odpowiedź na pytanie czy oceniany dokument strategiczny trafnie diagnozował potrzeby mieszkańców obszaru LGD oraz jego potencjał rozwojowy. Na tej podstawie możliwe jest formułowanie wniosków na temat zakresu ewentualnego wpływu Lokalnej Grupy Działania na rozwój lokalnej społeczności.

Szczegółowe cele badania zostały sformułowane na podstawie wspomnianych powyżej Wytycznych wydanych w 2017 roku przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Skupiały się one w kilku obszarach tematycznych, w ramach których postawiono pytania badawcze.

Obszary badań oraz przypisane do nich pytania badawcze:

1. Ocena wpływu na główny cel LSR
  - a. Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?
2. Ocena wpływu na kapitał społeczny

- a. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
  - b. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
3. Przedsiębiorczość
- a. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
  - b. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe
- a. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
  - b. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
5. Grupy defaworyzowane
- a. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
  - b. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
  - c. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
6. Innowacyjność
- a. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
  - b. Jak można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
7. Projekty współpracy
- a. Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
  - b. Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?
8. Ocena funkcjonowania LGD
- a. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
  - b. Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
  - c. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?

9. Ocena procesu wdrażania

- a. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
- b. Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
- c. Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
- d. Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

10. Wartość dodana podejścia LEADER

- a. Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
- b. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
- c. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
- d. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Szczegółowe obszary działań poddane ocenie:

1. Działalność biura LGD, w tym w szczególności jakość i efektywność świadczonego doradztwa dla wnioskodawców (rzeczywistych i potencjalnych) oraz beneficjentów.
2. Realizacja planu komunikacji, rozpoznawalność LGD, wymiana informacji z mieszkańcami obszaru oraz jakość podejmowanych działań komunikacyjnych.
3. Realizacja rzeczowo-finansowa Lokalnej Strategii Rozwoju.
4. Funkcjonowanie organów LGD.
5. Działania na rzecz aktywizacji społeczności lokalnej oraz włączenia społecznego (w szczególności wsparcie udzielone przedstawicielom grupy defaworyzowanej).
6. Działania LGD w zakresie rozwoju przedsiębiorczości oraz turystyki i dziedzictwa kulturowego.
7. Promowanie innowacyjności na obszarze objętym LSR.
8. Realizacja projektów współpracy.

4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania

Badanie ewaluacyjne zostało przeprowadzone w pierwszej połowie 2022 roku. W jego ramach poddano analizie dwie grupy danych:

1. Dane zastane, w tym:
  - a. dane ze statystyk publicznych,
  - b. dane gromadzone przez Lokalną Grupę Działania w ramach monitoringu,
2. Dane wywołane, w tym:
  - a. dane zebrane za pomocą technik jakościowych,
  - b. dane zebrane za pomocą technik ilościowych.

Dane pochodzące ze statystyk publicznych dostarczyły wysoce obiektywnych informacji na temat zmian na obszarze LGD, które dokonały się w okresie realizacji ocenianej Strategii RLKS. Dane te dotyczyły między innymi zjawisk demograficznych, rynku pracy, lokalnej gospodarki oraz sytuacji społecznej. Wszystkie te dane zostały zaprezentowane w tabelach lub na wykresach. Szczegółowy wykaz ilustracji zawartych w raporcie, który umieszczony jest na jego końcu pozwala na szybkie zapoznanie się z zakresem poddanych analizie danych, które pochodziły z Głównego Urzędu Statystycznego.

Lokalne Grupy Działania gromadzą istotne dane na temat procesu wdrażania Strategii RLKS, które musiały być poddane analizie. Wśród tych danych należy wskazać w szczególności informacje o prowadzonych naborach, dane o postępie rzeczowo-finansowym, wskaźniki realizacji planu komunikacji oraz dane dotyczące doradztwa. Analiza tej kategorii danych zastanych pozwoliła na ocenę skuteczności działań prowadzonych przez LGD oraz wskazała, w których obszarach działalność LGD pokrywała się ze zmianami na obszarze objętym LSR sugerowanymi przez wyniki analizy danych pochodzących z GUS.

Reprezentanci Fundacji Socjometr przeprowadzili również badania jakościowe. Obejmowały one wywiady z pracownikami LGD oraz wywiady z przedstawicielami jego organów – Zarządu i organu decyzyjnego (Rady). Rozmowy te odegrały istotną rolę w procesie powstawania raportu. Pozwoliły one na pogłębienie wiedzy na temat przebiegu

procesu wdrażania LSR, rozpoznanie problemów pojawiających się w jego trakcie oraz sposobu reagowania na nie przez przedstawicieli Lokalnej Grupy Działania.

W ramach ewaluacji zewnętrznej zbierano także dane ilościowe. Przygotowano dwa kwestionariusze ankiety. Pierwszy z nich kierowany był do mieszkańców obszaru objętego Strategią RLKS, a drugi do beneficjentów wsparcia osób i przedstawicieli organizacji, które realizowały operacje w ramach jej wdrażania. Zastosowano technikę CAWI (*computer-assisted web interview*), co oznacza, że ankieta przeprowadzona została za pomocą platformy internetowej. Za dystrybucję linka do ankiety odpowiedzialni byli pracownicy Lokalnej Grupy Działania.

5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją

5.1. Obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność oraz jej podstawowe założenia

Obszar LGD „Kraina Dinozaurów” obejmuje siedem sąsiadujących ze sobą gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa opolskiego, z trzech powiatów: opolskiego – gminy Chrzęstowice, Ozimek i Turawa, oleskiego – gminy Dobrodzień i Zębowice oraz strzeleckiego – gminy Kolonowskie i Zawadzkie. Teren Krainy Dinozaurów zlokalizowany jest na Równinie Opolskiej wchodzącej w skład Niziny Śląskiej i w całości położony jest w zlewni rzeki Mała Panew i jej dopływów. Pod względem powierzchni największa jest gmina Turawa (171 km²), a najmniejsze gminy to Chrzęstowice i Zawadzkie (82 km²). Obszar LGD zajmuje 804,77 km² co stanowi 8,5 % powierzchni województwa opolskiego. Gminy obszaru LGD leżą w bezpośredniej bliskości, tworząc zwarty obszar zarówno pod względem osadniczym, jak i infrastrukturalnym.

Rysunek 1. Obszar LGD „Kraina Dinozaurów”.

Liczba mieszkańców wszystkich gmin obszaru LGD w 2013 roku wynosiła 68 097. W kolejnych latach w większości gmin ilość mieszkańców stopniowo spadała, a wyjątkiem pod tym względem były gminy Chrzastowice i Turawa, gdzie odnotowano niewielkie wzrosty. Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że w 2020 roku obszar LGD „Kraina Dinozaurów” zamieszkiwało 66 854 mieszkańców. Zdecydowanie największą pod tym względem gminą jest Ozimek, a najmniejszą Zębowice. Należy zauważyć, że liczba ludności maleje zgodnie z tendencją charakterystyczną dla całego województwa opolskiego. Dodatkowo statystyki GUS-u nie uwzględniają osób mieszkających za granicą, ale w dalszym ciągu figurujących w spisie prowadzonym przez urzędy stanu cywilnego. Można w rezultacie przypuszczać, że dane dotyczące liczby ludności mogą być przeszacowane. Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Ludność w gminach wchodzących w skład LGD						
Nazwa gminy/rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dobrodzień	10 003	10 030	9 983	9 912	9 838	9 737
Zębowice	3 721	3 683	3 693	3 676	3 631	3 609
Chrzastowice	6 816	6 862	6 917	6 947	7 013	6 961
Ozimek	19 786	19 751	19 629	19 610	19 543	19 449
Turawa	9 777	9 823	9 905	9 971	10 018	10 029
Kolonowskie	5 957	5 923	5 898	5 919	5 874	5 863
Zawadzkie	11 654	11 544	11 464	11 379	11 304	11 206

Tabela 1. Ludność w gminach wchodzących w skład LGD.

Istotną kwestią dla opisu obszaru objętego ewaluowaną Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność są dochody gmin wchodzących w skład LGD. Wyrazem zdolności dochodowej gmin jest wskaźnik dochodów podatkowych na jednego mieszkańca w gminie, czyli tzw. wskaźnik G, stanowiący podstawę do wyliczenia rocznych kwot części wyrównawczej subwencji ogólnej i wpłat. Zgodnie z ustawą o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, wskaźnik G dla każdej gminy oblicza się dzieląc kwotę dochodów podatkowych (z tytułu podatku od nieruchomości, podatku rolnego, podatku leśnego,

podatku od środków transportowych, podatku od czynności cywilnoprawnych, podatku od osób fizycznych, opłacanego w formie karty podatkowej, wpływów z opłaty skarbowej, wpływów z opłaty eksploatacyjnej, udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych oraz udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych) za rok poprzedzający rok bazowy przez liczbę mieszkańców gminy. Wskaźniki latach 2015-2021 w gminach obszaru LGD niemal nieustannie wzrastały. W 2021 roku kształtowały się bardzo różnorodnie - najniższy wyniósł 926,17 i odnotowano go w gminie Zębowice, a najwyższy 1 954,21 w gminie Turawa. Zwraca uwagę wzrost wskaźnika w latach 2015-2020 w gminie Chrzęstowice (aż o 887,84).

Wskaźnik G dla gmin wchodzących w skład LGD							
Nazwa gminy/rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Dobrodzień	1123,15	1218,73	1259,35	1282,48	1433,34	1548,68	1586,25
Zębowice	556,34	610,15	685,68	758,45	795,91	812,31	926,17
Chrzęstowice	1216,13	1283,00	1352,28	1441,08	1507,23	1730,56	2103,97
Ozimek	1304,26	1357,05	1424,74	1476,49	1593,88	1552,53	1717,66
Turawa	1504,51	1484,89	1591,26	1584,59	1689,24	1867,46	1954,21
Kolonowskie	1211,60	1234,13	1263,67	1391,94	1442,83	1618,94	1640,72
Zawadzkie	1309,57	1456,07	1530,47	1510,09	1490,73	1602,57	1758,83

Tabela 2. Wskaźniki G dla gmin wchodzących w skład LGD.

W przypadku wydatków również w latach 2015-2020 dało się zaobserwować mniejszy czy większy wzrost we wszystkich gminach obszaru LGD. Zwraca uwagę fakt, iż w 2020 roku wydatki w gminach były do siebie dość zbliżone - najwyższe poniosła gmina Dobrodzień (4 833,80), zaś najmniejsze wydatki odnotować można było w gminie Zębowice (4 045,61).

Nazwa gminy/rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dobrodzień	3 328,65	3 617,41	3 796,93	4 678,47	4 874,72	4 833,80
Zębowice	3 686,98	3 155,44	3 498,46	4 046,29	4 400,49	4 045,61
Chrzastowice	2 567,82	2 910,85	3 259,71	3 850,19	4 924,36	4 573,71
Ozimek	2 586,93	2 891,04	3 140,49	3 368,41	3 709,53	4 245,68
Turawa	2 676,38	3 357,30	3 710,02	4 174,83	4 047,09	4 456,97
Kolonowskie	2 597,18	3 073,54	3 183,78	3 738,82	3 871,50	4 210,61
Zawadzkie	2 509,60	2 974,35	3 253,64	3 096,81	3 638,10	4 251,45

Tabela 3. Wydatki gmin na 1 mieszkańca w złotychkach.

Gminy wchodzące w skład LGD w porównaniu do wszystkich gmin województwa opolskiego wypadają dość przeciętnie. W kategoriach analizujących dochody własne budżetu gmin, środki w dochodach budżetów gmin na finansowanie projektów unijnych, wydatki budżetów gmin na 1 mieszkańca, a także podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON najwyższej spośród wszystkich gmin obszaru LGD uplasowała się gmina Chrzastowice. Zwracają uwagę bardzo niskie lokaty gmin Zębowice, Kolonowskie i Zawadzkie w większości kategorii. Szczegóły zaprezentowano w poniższej tabeli.

Gmina	Lokaty gmin w województwie w poszczególnych kategoriach w roku 2019			
	Dochody własne budżetu gminy na 1 mieszkańca	Środki w dochodach budżetu gminy na finansowanie projektów UE na 1 mieszkańca	Wydatki budżetu gminy na 1 mieszkańca	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności
Dobrodzień	37	33	24	41
Zębowice	69	68	49	69
Chrzastowice	12	17	22	13
Ozimek	28	57	68	48

Turawa	24	64	63	14
Kolonowskie	44	51	67	63
Zawadzkie	25	59	70	67

Tabela 4. Gminy wchodzące w skład LGD na tle innych gmin województwa śląskiego.

Atutem obszaru LGD, z punktu widzenia rynku pracy, jest bliskość miasta wojewódzkiego Opole, bogata sieć dróg, a także walory krajobrazowe i turystyczne. Do słabych stron zaliczyć trzeba natomiast niechęć do podejmowania pracy w regionie i tym samym migrację zarobkową. W latach 2015-2020 dało się zaobserwować różne tendencje w poszczególnych gminach obszaru LGD w aspekcie liczby pracujących. Wzrosty odnotowano w gminach Dobrodzień, Chrzastowice, Turawa i Kolonowskie, a w gminach Zębowice, Ozimek i Zawadzkie dane GUS-u pokazują spadki i warto podkreślić, że w przypadku tych dwóch ostatnich gmin spadki były dość spore (odpowiednio o 953 i 537). Podobnie rzecz przedstawiała się w przypadku liczby pracujących kobiet i tutaj warto odnotować duży spadek w gminie Ozimek - o 815. Szczegóły zaprezentowano w poniższej tabeli.

Gmina	Pracujący w gminach wchodzących w skład LGD					
	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Dobrodzień	2 035	2 368	1 095	1 254	940	1 114
Zębowice	234	232	71	64	163	168
Chrzastowice	746	817	295	341	451	476
Ozimek	4 703	3 750	2 340	2 202	2 363	1 548
Turawa	871	907	434	460	437	447
Kolonowskie	899	1 047	516	593	383	454
Zawadzkie	2 398	1 861	1 520	1 023	878	838

Tabela 5. Pracujący w gminach wchodzących w skład LGD.

Spośród gmin obszaru LGD największy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności odnotować można było w 2020 roku w gminie Ozimek (3,5), zaś najniższy w gminie Kolonowskie (2,3). Zwraca uwagę spadek udziału bezrobotnych w latach 2015-

2020, a największy miał miejsce w gminie Ozimek (o 1,3). Dane należy nazwać bardzo pozytywnymi, ale z drugiej strony obserwowalne jest zjawisko przewagi bezrobotnych kobiet nad mężczyznami (w gminie Zębowice udział bezrobotnych kobiet w 2020 roku to 5,1, a mężczyzn 1,9).

Gmina	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w gminach wchodzących w skład LGD					
	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Dobrodzień	3,5	2,4	2,5	2,0	4,7	2,8
Zębowice	4,5	3,3	2,7	1,9	6,8	5,1
Chrzastowice	4,1	3,0	3,6	2,8	4,6	3,1
Ozimek	4,8	3,5	4,2	3,4	5,4	3,6
Turawa	4,2	3,4	3,6	3,1	4,9	3,6
Kolonowskie	2,8	2,3	2,5	2,0	3,2	2,6
Zawadzkie	3,3	2,9	2,5	2,3	4,3	3,6

Tabela 6. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w gminach wchodzących w skład LGD.

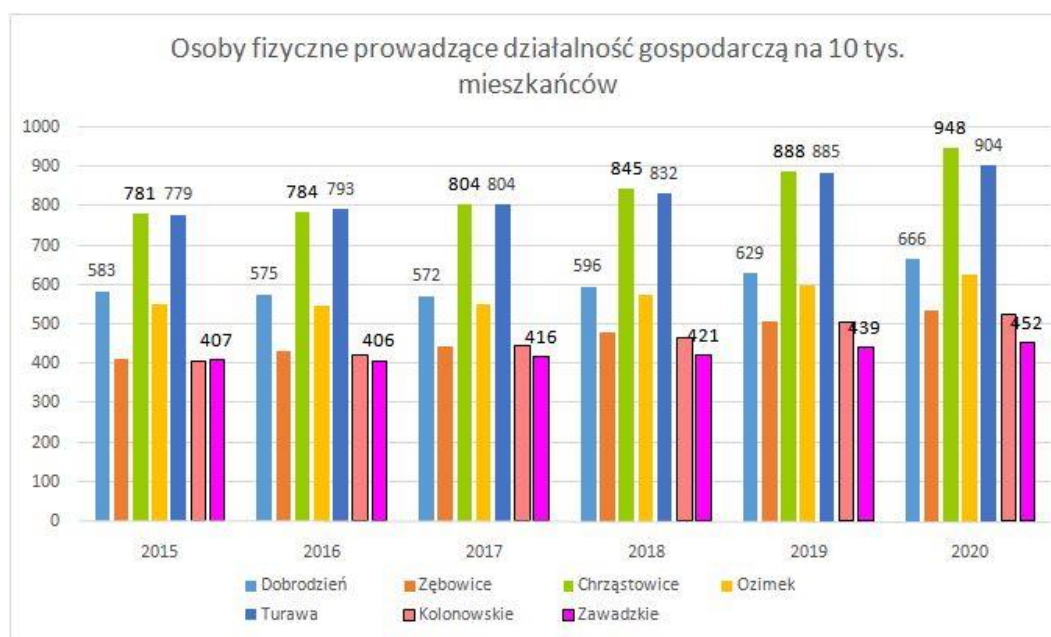
Branżą wyróżniającą się na obszarze LGD jest produkcja mebli, co ma związek z bogatymi tradycjami rzemiosła stolarsko-meblarskiego. Pod względem wielkości największym zakładem w regionie jest natomiast Huta Małapanew w Ozimku. Należy podkreślić, że liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności systematycznie wzrastała we wszystkich gminach. Z drugiej strony w latach 2015-2020 wzrost ten nie był bardzo duży, a największy dotyczył gminy Chrzastowice, gdzie wskaźnik wzrósł o 162. Zwracają też uwagę różnice – podczas gdy w gminie Zębowice w 2020 roku wskaźnik podmiotów na 10 tys. ludności wyniósł 632, w gminie Chrzastowice - 1 123. Szczegóły zaprezentowano w poniższej tabeli.

Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności						
Nazwa gminy/rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dobrodzień	764	758	757	784	821	868
Zębowice	521	543	547	574	603	632
Chrzęstowice	961	962	982	1 012	1 055	1 123
Ozimek	726	720	725	751	778	811
Turawa	937	956	965	995	1 052	1 078
Kolonowskie	542	561	583	596	632	653
Zawadzkie	580	584	595	598	621	639

Tabela 7. Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności.

W latach 2015-2020 na obszarze LGD odnotowano wzrost osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, ale wzrosty i w tym przypadku nie były dynamiczne. Największy dotyczył gmin Chrzęstowice (o 167) i to właśnie tam w 2020 roku odnotować można było najwięcej podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców (948), zaś najmniej w gminie Zawadzkie (452). Szczegóły obrazuje poniższy wykres.

Wykres 1. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców.

W LSR stwierdzono, że mieszkańcy LGD „Kraina Dinozaurów” identyfikują się z miejscową tradycją i wykazują dużą aktywność społeczną. Znalazło to przełożenie na dużą ilość organizacji III sektora, w tym organizacji sportowych, związków pracowniczych, ochotniczych straży pożarnych, organizacji kulturalnych i ekologicznych. Jednocześnie zauważono, iż brakuje stowarzyszeń, których zakres i obszar działania integrowałby mieszkańców całego obszaru LGD. Dodatkowo nie podejmowały one współpracy we wspólnych inicjatywach, dających szansę zaspokoić potrzeby i rozwiązać lokalne problemy społeczne. Diagnoza zawarta w LSR wskazywała, że członkowie społeczności lokalnej niechętnie uczestniczyli w spotkaniach organizowanych przez organizacje pozarządowe, sołectwa albo inne podmioty zainteresowane realizowaniem przedsięwzięć. Można więc było mówić o zamykaniu się na nowe inicjatywy.

LGD zamierzała wspierać działania pozwalające na integrację lokalnej społeczności oraz działania zmierzające do zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego. Jednym z zasadniczych wyzwań miała być też próba wykreowania wspólnego wizerunku i jednolitej marki obszaru „Krainy Dinozaurów” poprzez tworzenie sieci usług, dystrybucji produktów lokalnych, wspólnej promocji oraz wspieranie inicjatyw partnerskich w realizacji operacji.

Prace nad LSR pozwoliły na ustalenie grup defaworyzowanych, czyli takich, których sytuacja społeczna czy gospodarcza jest gorsza od pozostałych grup i wymaga odpowiednich działań. Wskazano:

- młodzież w wieku 18-34 lata,
- kobiety długotrwale bezrobotne.

Do pierwszej grupy zaliczono młode osoby, które nie posiadają wystarczających kwalifikacji zgodnych z oczekiwaniami pracodawców, doświadczenia i w konsekwencji są zatrudniane na tzw. umowach śmieciowych. W LSR podkreślono, że bezrobocie wśród młodzieży to nie jedynie problem braku pracy grupy, ale zauważalny jest także brak możliwości prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie i udziału w społeczności lokalnej. Skutkować to może demoralizacją, nałogami czy uleganiem różnego rodzaju

patologiom. W przypadku kobiet długotrwale bezrobotnych uściślono, iż chodzi o kobiety pozostające bez pracy ponad rok i mające trudności z powrotem na rynek pracy z uwagi na niskie lub nieodpowiednie kwalifikacje, a także po urlopach czy przerwach związanych z wychowywaniem dzieci. W grupie tej znalazły się również kobiety, które dopiero wchodzą na rynek pracy po urodzeniu i wychowaniu dzieci.

LGD zamierzała oddziaływać na zidentyfikowane grupy defaworyzowane poprzez poprawę dostępu do zatrudniania dla osób bezrobotnych, poszukujących pracy i nieaktywnych zawodowo. Zaplanowano szereg metod komunikacji z tymi grupami i wskazano operacje, które będą im dedykowane, w tym przede wszystkim środki na zakładanie działalności gospodarczej i cykle szkoleniowe oraz warsztaty mające na celu mobilizację do zaangażowania ich w życie społeczne i gospodarcze regionu oraz ułatwienie poruszania się po rynku pracy i korzystania z technik informacyjno-komunikacyjnych.

Jednym z największych zagrożeń dla rozwoju obszaru jest depopulacja mieszkańców regionu. W gminach obszaru LGD zauważalny jest od lat proces starzenia się społeczności lokalnej. Potwierdzają to dane Głównego Urzędu Statystycznego pokazujące wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym w latach 2015-2020 w każdej z gmin. Niepokojący jest także spadek ludności w wieku produkcyjnym, który w omawianym okresie zmniejszył się w gminie Ozimek o 852 osoby, ale i w pozostałych gminach odnotowano mniejsze czy większe spadki. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym w latach 2015-2020 wzrosła tylko w gminach Chrzęstowice, Turawa i Kolonowskie, ale nie były to duże wzrosty. Szczegóły prezentuje poniższa tabela.

Gmina	Ludność gmin w wieku:					
	Przedprodukcyjnym		Produkcyjnym		Poprodukcyjnym	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Dobrodzień	1 608	1 507	6 460	6 166	1 935	2 064
Zębowice	535	535	2 546	2 401	640	673
Chrzęstowice	1 072	1 134	4 463	4 327	1 281	1 500

Ozimek	2 861	2 774	13 165	12 213	3 760	4 462
Turawa	1 556	1 639	6 377	6 300	1 844	2 090
Kolonowskie	880	881	3 872	3 662	1 205	1 320
Zawadzkie	1 583	1 500	7 728	7 117	2 343	2 589

Tabela 8. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym.

Diagnoza obszaru i analiza SWOT pokazała, że szczególnie niebezpieczny jest problem depopulacji obszaru LGD, w tym związany z migracjami ekonomicznymi ludności. W latach 2016-2020 w większości gmin utrzymywały się tendencje migracyjne cechujące całe województwo opolskie. Najgorzej sytuacja przedstawiała się w gminach Dobrodzień i Zawadzkie, gdzie w ostatnich latach saldo migracji ogółem było ujemne. O odmiennej sytuacji można mówić w przypadku gmin Chrzastowice i Turawa. Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Saldo migracji ogółem w gminach wchodzących w skład LGD					
Nazwa gminy/rok	2016	2017	2018	2019	2020
Dobrodzień	9	-39	-30	-1	-48
Zębowice	-16	2	-20	-26	8
Chrzastowice	56	68	3	22	22
Ozimek	10	-70	1	1	-12
Turawa	22	62	60	66	83
Kolonowskie	-28	-9	28	-11	13
Zawadzkie	-76	-77	-77	-69	-37

Tabela 9. Saldo migracji ogółem w gminach wchodzących w skład LGD.

W LSR podkreślono, że bezrobocie na obszarze LGD skutkuje problemem ubóstwa i wykluczenia społecznego. Posiada ono negatywne konsekwencje w sferze społecznej i ekonomicznej. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wykazuje tendencje spadkowe. Było to nie tylko związane z polepszającą się sytuacją mieszkańców, ale również z kryteriami dochodowymi, które ograniczają liczbę osób uprawnionych do korzystania z tego rodzaju pomocy. Należy jednak zauważyć, że liczba beneficjentów pomocy społecznej w dalszym ciągu jest duża, a w gminie Zębówice w 2020 roku znacznie wyższa niż średnia dla województwa opolskiego. Blisko średniej znalazły się też gminy Kolonowskie i Zawadzkie.

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności						
Nazwa gminy/rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
OPOLSKIE	561	525	474	428	398	362
Dobrodzień	517	506	483	415	282	245
Zębówice	732	686	615	602	476	421
Chrzastowice	330	298	312	213	190	159
Ozimek	347	307	268	239	216	225
Turawa	418	346	308	277	239	189
Kolonowskie	560	482	577	519	470	358
Zawadzkie	402	419	439	361	298	325

Tabela 10. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.

Obszar LGD ze względu na swoje położenie, uwarunkowania przyrodnicze, zasoby kulturowe oraz specyficzne atrakcje ma duże szanse na rozwój w obszarze turystyki. Należy podkreślić, iż jest on idealny do uprawiania różnych form turystyki wypoczynkowej i kwalifikowanej, w tym turystyki pieszej, rowerowej i kajakowej. W LSR założono wsparcie rozwoju infrastruktury rekreacyjno-turystycznej, profesjonalizację usług, promocję produktów lokalnych i kształtowanie przestrzeni publicznej

Spośród znaczących turystycznych obiektów przyrodniczo-krajobrazowych wyróżnić trzeba przede wszystkim Jeziora Turawskie oraz rzekę Mała Panew, z którą związany jest rozwój lokalnego produktu - spływów kajakowych. Obszar „Krainy Dinozaurów” leży w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu Lasów Stobrawsko-Turawskich i należy podkreślić walor wynikający z położenia w kompleksie zasobów leśnych i zbiorników wodnych. Bogactwo fauny i flory, różnorodne gatunki ryb w stawach i rzekach, duża liczba gatunków zwierzyny leśnej, a także pomniki przyrody to kolejne atuty. Same lasy stanowią ponad 60% powierzchni obszaru. Istotnego znaczenia nabierają też odkrycia paleontologiczne w Krasiejowie i związane z nimi rozwój infrastruktury turystyczno-edukacyjno-rekreacyjnej. Należy w tym aspekcie wymienić paleontologiczne stanowisko dokumentacyjne przyrody nieożywionej „Trias” w Krasiejowie, a także Park Nauki i Rozrywki oraz Park Nauki i Ewolucji Człowieka, a także jeden z największych w Europie parków tematycznych poświęconych dinozaurom.

Obszar LGD „Kraina Dinozaurów” to także atrakcje w postaci dziedzictwa kulturowego, w tym historyczne formy zabudowy wiejskiej, tradycyjne układy rozplanowania zagród, budynki założeń dworskich, obiekty architektury wiejskiej i sakralnej. Duże znaczenie dla zachowania charakteru obszaru mają również unikatowe pod kątem krajoznawczym zabytki techniki, w szczególności związane z przemysłem hutniczym. Istotnym elementem dziedzictwa obszaru jest też tradycja kulinarna, obyczaje, gwara śląska, tradycje rękodzielnicze. Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” organizowane są liczne cykliczne imprezy kulturalne o zasięgu ponadlokalnym (Złot Sikawek Konnych i Złot Pojazdów Pożarniczych).

Należy zauważyć, że część spośród obiektów zabytkowych jest zaniedbana czy nawet popada w ruinę. Ze słabych stron trzeba też podkreślić niedostateczne wykorzystywanie tych obiektów jako atrakcje turystyczne. Na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” miejsca noclegowe skoncentrowane są w hotelach, motelach, pensjonatach, na polach campingowych i namiotowych oraz należy także wskazać gospodarstwa agroturystyczne. Duża część spośród nich znajduje się w pensjonatach i ośrodkach wczasowych zlokalizowanych wokół Jezior Turawskich (tabela 11). W LSR zwracano jednak uwagę, że infrastruktura służąca do obsługi ruchu turystycznego pozostawała słabo rozwinięta, w tym poprawy wymagała przede wszystkim infrastruktura towarzysząca (dostęp do parkingów, toalety publiczne), ale też i

dostrzegalny był brak wypożyczalni rowerów czy samych szlaków turystycznych. Problemem uznano także brak spójności działań promocyjnych.

Nazwa gminy/rok	2020 (Dane LGD)
Dobrodzień	3
Zębowice	2
Chrzastowice	5
Ozimek	12
Turawa	15
Kolonowskie	6
Zawadzkie	3

Tabela 11. Turystyczne obiekty noclegowe w gminach wchodzących w skład LGD.

Do najważniejszych zagrożeń mogących wpływać na rozwój obszaru zaliczono w LSR:

- pogłębiający się kryzys demograficzny,
- anonimowość mieszkańców,
- zamykające się społeczeństwo,
- niedostosowanie kwalifikacji i kompetencji osób do wymogów rynku pracy,
- bezrobocie, w tym przede wszystkim bezrobocie długotrwałe będące źródłem patologii społecznych.

Cele i przedsięwzięcia określone w LSR zostały sformułowane w oparciu o wyniki diagnozy opracowanej dla obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”, analizy SWOT, wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych oraz wnioski zawarte w raporcie ewaluacyjnym dotyczącym realizacji LSR na lata 2007-2013. Znaczna część środków przewidzianych na realizację LSR miała służyć wspieraniu celów dotyczących wzrostu konkurencyjności obszaru i poprawy jakości życia jego mieszkańców. LGD chciała w ten sposób wpłynąć na ograniczenie migracji zarobkowej, głównie ludzi młodych, wesprzeć w podejmowaniu

działalności zarobkowej osoby ze zdefiniowanych grup defaworyzowanych. W konsekwencji za kluczowe uznano działania służące promowaniu i rozwojowi przedsiębiorczości, oznakowaniu i wypromowaniu produktów lokalnych, stworzeniu mieszkańcom i osobom osiedlającym się dobrych warunków do życia i mieszkania, integrowaniu i aktywizowaniu lokalnej społeczności czy podejmowaniu działań w zakresie szeroko rozumianej współpracy. Za kluczowe uznano też działania służące ochronie środowiska, a także zwiększeniu integracji i przynależności do obszaru LGD. W konsekwencji wytypowano dwa cele główne i siedem celów szczegółowych:

1. Wzrost konkurencyjności obszaru objętego LSR i ochrona środowiska, w którego ramach wskazano cztery cele szczegółowe: rozwijanie infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej; rozwój rynków zbytu i promocja produktów i usług lokalnych; rozwój przedsiębiorczości; poprawa stanu środowiska naturalnego.

2. Zwiększenie integracji i poczucia przynależności do obszaru objętego LSR, w którego ramach wskazano trzy cele szczegółowe: wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych oraz edukacja społeczności lokalnej, zachowanie dziedzictwa lokalnego, promocja obszaru objętego LSR.

5.2. Rzeczowy i finansowy postęp w realizacji LSR

Ocena postępu rzeczowo-finansowego pozwala sprawdzić efekty wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Ewaluacja jest możliwa dzięki danym dotyczącym wskaźników wartości produktu, przypisanych do poszczególnych przedsięwzięć na etapie tworzenia LSR. Umiejętny dobór wskaźników zwiększa możliwość dobrej orientacji w realizowaniu celów szczegółowych. Na początek warto przyjrzeć się samej historii naborów, której szczegóły prezentuje poniższa tabela.

Data naboru	Przedsięwzięcie (K – konkurs, O – operacja własna, G – projekt grantowy)	Liczba złożonych wniosków	Liczba wybranych wniosków	Liczba podpisanych umów	Protesty złożone (w przypadku grantów – odwołania)	Protesty / odwołania uwzględnione
16.11.2016 - 30.11.2016 1/2016	Premie na założenie działalności gospodarczej (K)	15	12	2	0	
16.11.2016 -30.11.2016 2/2016	Inwestycje w firmach(K)	20	18	7	3	nie
30.12.2016 -19.01.2017 1/2017	Budowa nowych oraz modernizacja istniejących szlaków, ścieżek, tras turystycznych, w tym rowerowych, przyrodniczych, historycznych, konnych i innych, oznakowanie atrakcji i obiektów o szczególnym znaczeniu (K)	3	3	1	0	
30.12.2016 -19.01.2017 2/2017	Budowa i modernizacja punktów przystankowych, obiektów małej architektury oraz miejsc aktywności ruchowej typu siłownie, place zabaw, boiska i inne (K)	5	4	4	0	
30.12.2016 – 24.01.2017 3/2017	Organizacja wydarzeń sportowych, rajdów rowerowych, zajęć rekreacyjnych podkreślających specyfikę LGD (G)	15	15	15	0	
13.03.2017 - 27.03.2017 4/2017	Podniesienie standardu punktów gastronomicznych, handlowych oraz miejsc noclegowych w obiektach turystycznych (K)	2	2	1	0	
13.03.2017- 27.03.2017 5/2017	Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno-sportowych na obszarze LGD (K)	0	0	0	0	
13.03.2017- 27.03.2017 6/2017	Renowacja i/lub oznakowanie obiektów sakralnych (K)	3	3	1	0	
01.09.2017 -18.09.2017 7/2017	Oznakowanie i doposażenie w elementy wspólnej wizualizacji i promocji szlaku kajakowego (K)	0	0	0	0	
01.09.2017 - 18.09.2017 8/2017	Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno-sportowych na obszarze LGD (K)	3	3	2	0	
01.09.2017 – 18.09.2017 9/2017	Stworzenie znaku jakości i pochodzenia dla produktów i usług wysokiej jakości oraz specyficznych dla obszaru	1	1	1	0	

	LGD (K)					
18.10.2017 – 03.11.2017 10/2017	Wsparcie podmiotów działających w sferze kultury w przygotowaniu oferty promującej specyfikę obszaru LGD (G)	16	16	16	0	
16.01.2018 – 30.01.2018 1/2018	Premie na założenie działalności gospodarczej (K)	24	22	8	2	Nie
16.01.2018 – 30.01.2018 2/2018	Podniesienie standardu punktów gastronomicznych, handlowych oraz miejsc noclegowych w obiektach turystycznych (K)	3	3	1	0	
15.03.2018 – 28.03.2018 3/2018	Prowadzenie akcji i projektów edukacyjnych wspierających rozwój miejsc edukacji proekologicznej, związanych z propagowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, odnawialnych źródeł energii, ochroną środowiska i klimatu (K)	1	1	wnioskodawca wycofał wniosek	0	
15.03.2018 – 28.03.2018 4/2018	Publikacje związane z zachowaniem i popularyzacją dziedzictwa lokalnego (K)	4	4	wycofano wnioski	0	
15.03.2018 –28.03.2018 5/2018	LSR udzielenie organizacjom pomocy merytorycznej (finansowo – księgowej, organizacyjnej, prawnej) (K)	0	0	0	0	
18.05.2018 – 31.05.2018 6/2018	Oznakowanie i doposażenie w elementy wspólnej wizualizacji i promocji szlaku kajakowego (K)	0	0	0	0	
18.04.2018 – 19.05.2018 7/2018	Prowadzenie akcji i projektów edukacyjnych wspierających rozwój miejsc edukacji proekologicznej, związanych z propagowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, odnawialnych źródeł energii, ochroną środowiska i klimatu (O)	0	0	0	0	
18.05.2018 – 31.05.2018 8/2018	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych charakterystycznych dla obszaru LGD) (K)	4	4	0	0	
18.04.2018 –19.05.2018 9/2018	LSR udzielenie organizacjom pomocy merytorycznej (finansowo – księgowej, organizacyjnej, prawnej) (O)	0	0	0	0	
15.03.2018 – 28.03.2018	Publikacje związane z zachowaniem i popularyzacją dziedzictwa	4	4	3	0	

10/2018	lokalnego (K)					
14.06.2018 – 28.06.2018 11/2018	Budowa nowych oraz modernizacja istniejących szlaków, ścieżek, tras turystycznych, w tym rowerowych, przyrodniczych, historycznych, konnych i innych, oznakowanie atrakcji i obiektów o szczególnym znaczeniu (K)	2	2	2	0	
24.08.2018 – 07.09.2018 12/2018	Opracowanie i upowszechnienie wspólnych dla obszaru LGD materiałów informacyjno - promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej (K)	4	3	2	0	
12.09.2018 – 26.09.2018 14/2018	Prowadzenie akcji i projektów edukacyjnych wspierających rozwój miejsc edukacji proekologicznej, związanych z propagowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, odnawialnych źródeł energii, ochroną środowiska i klimatu (K)	3	3	3	0	
19.10.2018 -20.11.2018 15/2018	Oznakowanie i doposażenie w elementy wspólnej wizualizacji i promocji szlaku kajakowego (O)	1		Wycofany		
21.01.2019 – 04.02.2019 16/2018	Wsparcie rozwoju atrakcji tematycznych typu: stadniny, zagrody, obiekty edukacyjne itp. (G)	8	8	7	0	
20.02.2019 – 06.03.2019 1/2019	Stworzenie pakietu usług i wprowadzenie systemu bonów niżkowych/ karnetów (K)	0	0	0	0	
20.02.2019 – 06.03.2019 2/2019	Utworzenie koszyka produktów lokalnych z Krainy Dinosaurów(K)	0	0	0	0	
20.02.2019 – 06.03.2019 3/2019	Organizacja cykli spotkań i warsztatów edukacyjno-informacyjnych dla mieszkańców (w tym zdefiniowanych grup defaworyzowanych, niepełnosprawnych i seniorów) (K)	1	1	1	0	
18.03.2019 – 01.04.2019 4/2019	Realizacja inwestycji w istniejących firmach na rzecz stworzenia nowych miejsc pracy w szczególności związanych z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem	20	18	7	3	Nie

	punktów jego napraw oraz wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD (zakup wyposażenia, rozbudowa lub modernizacja) (K)					
31.05.2019 – 14.06.2019 5/2019	LSR - budowa i modernizacja punktów przystankowych, obiektów małej architektury oraz miejsc aktywności ruchowej typu siłownie, place zabaw, boiska i inne. (K)	11	11	4	1	nie
31.05.2019 – 14.06.2019 6/2019	LSR - podniesienie standardu punktów gastronomicznych, handlowych oraz miejsc noclegowych w obiektach turystycznych (modernizacja i/lub rozbudowa istniejących obiektów, zakup niezbędnego wyposażenia) (K)	3	3	3	0	
31.05.2019 – 14.06.2019 7/2019	Renowacja i/lub oznakowanie obiektów sakralnych (K)	5	5	3	0	
07.08.2019 – 21.08.2019 8/2019	Premie na założenie działalności gospodarczej (K)	10	10	2	1	Tak
07.08.2019 – 21.08.2019 9/2019	Organizacja warsztatów dla lokalnych przewodników turystycznych z uwzględnieniem zagadnień z zakresu ochrony środowiska. (K)	0	0	0	0	
01.10.2019 – 15.10.2019 10/2019	Budowa nowych oraz modernizacja istniejących szlaków, ścieżek, tras turystycznych, w tym rowerowych, przyrodniczych, historycznych, konnych i innych, oznakowanie atrakcji i obiektów o szczególnym znaczeniu dla obszaru LGD. (K)	2	2	1	0	
01.10.2019 – 15.10.2019 11/2019	Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno- sportowych na obszarze LGD (K)	3	3	2	0	
01.10.2019 – 15.10.2019 12/2019	Uruchomienie punktów kolportażu materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej opracowanej dla LGD (K)	1	1	1	0	
01.10.2019 – 15.10.2019	Organizacja cykli spotkań i warsztatów tematycznych promujących zasoby i obszar	2	2	1	0	

14/2019	LGD (K)					
19.08.2019 -min 30 dni 15/2019	Oznakowanie i doposażenie w elementy wspólnej wizualizacji i promocji szlaku kajakowego (O)	1	1	1	0	
02.10.2019 - min. 30 dni 16/2019	Organizacja warsztatów dla lokalnych przewodników turystycznych z uwzględnieniem zagadnień z zakresu ochrony środowiska (O)	1	1	1	0	
01.06.2020 – 15.06.2020 1/2020	Realizacja inwestycji w istniejących firmach na rzecz stworzenia nowych miejsc pracy w szczególności związanych z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem punktów jego napraw oraz wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD (zakup wyposażenia, rozbudowa lub modernizacja) (K)	15	13	5	1	Nie
31.07.2020 – 14.08.2020 2/2020	Budowa i modernizacja punktów przystankowych, obiektów małej architektury oraz miejsc aktywności ruchowej typu siłownie, place zabaw, boiska i inne (G)	14	13	10	1	Nie
16.09.2020 – 30.09.2020 3/2020	Premie na założenie działalności gospodarczej (K)	12	11	7	1	
23.12.2020 – 07.01.2021 1/2021	Renowacja i/lub oznakowanie obiektów sakralnych (K)	4	2	1	0	
23.12.2020 – 07.01.2021 2/2021	Opracowanie i upowszechnienie wspólnych dla obszaru LGD materiałów informacyjno - promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej (K)	2	2	2	0	
05.03.2021 - 06.04.2021 3/2021	Organizacja cykli spotkań i warsztatów tematycznych promujących zasoby i obszar LGD (O)	1	1	1	0	
21.09.2021 – 05.10.2021 4/2021	Realizacja inwestycji w istniejących firmach na rzecz stworzenia nowych miejsc pracy w szczególności związanych z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem punktów jego napraw oraz	8	7	-	0	

	wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD (zakup wyposażenia, rozbudowa lub modernizacja) (K)					
21.09.2021 – 05.10.2021 5/2021	Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno- sportowych na obszarze LGD (K)	2	2		0	

Tabela 12. Nabory w ramach wdrażania LSR w latach 2016-2021.

W ostatnich latach wprowadzono kilka zmian w LSR, ale w większości przypadków miały one charakter kosmetyczny. Z tych istotniejszych należy wskazać korekty planu działania, doprecyzowanie grup defaworyzowanych w celu ujednolicenia zapisów w strategii, przesunięcia finansowe w przedsięwzięciach (głównie z uwagi na brak zainteresowania), aktualizację wskaźników oraz rozszerzenie działań w ramach projektu współpracy.

Nabory odbywają się według corocznie zatwierdzanego i ustalanego harmonogramu. Intensywne prace nad realizacją wskaźników rozpoczęto już w 2016 roku. Największym zainteresowaniem cieszyły się działania z zakresu podejmowania i rozwoju działalności gospodarczej, ale z powodzeniem realizowano też operacje infrastrukturalne i aktywizacyjne, gdzie pozytywnym aspektem okazał się fundusz pożyczkowy w gminach, które w ten sposób wspomagały stowarzyszenia. Pewne problemy były natomiast z akcjami edukacyjnymi głównie z uwagi na to, iż LGD „Kraina Dinozaurów” pragnęła by poszczególne gminy ze sobą ściślej współpracowały, a tego rodzaju rozwiązanie nie spotkało się ze zbyt entuzjastycznym odbiorem. Nie do końca układała się też współpraca między przedsiębiorcami. Konsekwencją tego była między innymi przemiana z konkursu na operację własną przedsięwzięcia dotyczącego oznakowania i doposażenia w elementy wspólnej wizualizacji i promocji szlaku kajakowego na Małej Panwi na obszarze LGD. Z niektórych przedsięwzięć trzeba było zrezygnować – Urząd Marszałkowski, po kilku naborach, wydał zgodę na rezygnację z przedsięwzięcia dotyczącego utworzenia koszyka produktów lokalnych z „Krainy Dinozaurów”.

Realizacje operacji utrudniało niewątpliwie przedłużanie się oceny wniosków przez Urząd Marszałkowski, co doprowadziło w kilku przypadkach do rezygnacji z podpisania

umowy przez beneficjentów. Pewnym problemem był też brak dostępnych środków na prefinansowanie, w tym przede wszystkim dla organizacji pozarządowych, w czym sytuację ułatwiło utworzenie specjalnego funduszu w gminach. Innym zagadnieniem są też wygórowane wymogi formalne, w tym skomplikowane formularze i procedury odstrasżające początkujących przedsiębiorców czy małe stowarzyszenia.

Kryteria wyboru w większości spełniały swoją rolę. Z drugiej strony zdarzały się kryteria, które budziły pewne problemy. Wymienić tu można to dotyczące idei partnerstwa, która nie zawsze była możliwa do zweryfikowania. Innowacyjność także budziła wątpliwości, zwłaszcza iż z uwagi na swoją „zero-jedynkowość” ograniczała radę opiniującą, ale generalnie w opinii przedstawicieli LGD udało się kryterium „doszlifować” i aktualnie jest ono „pod kontrolą”.

Sama jakość wniosków była wysoka przede wszystkim w obszarach tematycznych dotyczących rozwoju infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej, edukacji i kultury. Projekty grantowe odbywały się pod ścisłą „opieką” LGD, więc tutaj też nie sposób było mówić o niedopracowaniu. Niższą jakość dało się natomiast zaobserwować w obszarze przedsiębiorczości i dotyczyło to zwłaszcza biznesplanu. Generalnie jednak przedstawiciele LGD podkreślali, że jakość bardzo często była determinowana samym zaangażowaniem wnioskodawcy w projekt. W konsekwencji udało się zrealizować wiele ciekawych i atrakcyjnych operacji.

Poniższa tabela pokazuje jak LGD „Kraina Dinozaurów” radzi sobie z realizowaniem założonych celów.

Cel ogólny	Cel Szczegółowy	Przedsięwzięcie	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Stan docelowy	Wartość osiągnięta 2016-2021	Status wskaźnika do realizacji
1. Wzrost konkurencyjności obszaru objętego LSR i ochrona środowiska	1.1. Rozwijanie infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej	1.1.1. Budowa nowych oraz modernizacja istniejących szlaków, ścieżek, tras turystycznych, w tym rowerowych, przyrodniczych,	Liczba nowych lub zmodernizowanych szlaków, ścieżek, tras, oznakowanych atrakcji i obiektów	szt.	4	4	0

	historycznych, konnych i innych, oznakowanie atrakcji i obiektów o szczególnym znaczeniu dla obszaru LGD					
	1.1.2. Oznakowanie i doposażenie w elementy wspólnej wizualizacji i promocja szlaku kajakowego na Małej Panwi na obszarze LGD	Liczba oznakowanych szlaków kajakowych	szt.	1	1	0
	1.1.3. Budowa i modernizacja punktów przystankowych, obiektów małej architektury oraz miejsc aktywności ruchowej typu siłownie, place zabaw, boiska i inne	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	20	10	10
		Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	10	11	0
	1.1.4. Wsparcie rozwoju atrakcji tematycznych typu: stadniny, zagrody i obiekty edukacyjne i tematyczne, itp	Liczba wspartych atrakcji tematycznych	szt.	11	6	5
		Liczba operacji ukierunkowanych na innowację	szt.	2	2	0
	1.1.5. Podniesienie standardu punktów gastronomicznych, handlowych oraz miejsc noclegowych w obiek. turystycznych (modernizacja i/ lub rozbudowa istniejących obiektów, zakup niezbędnego wyposażenia zagospodarowanie terenu wokół)	Liczba zmodernizowanych, rozbudowanych lub doposażonych obiektów	szt.	5	5	0
	1.1.6. Zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych	Liczba miejscowości, w których zagospodarowano przestrzeń publiczną	szt.	4	4	0

	charakterystycznych dla obszaru LGD)						
1.2. Rozwój rynków zbytu i promocja produktów i usług lokalnych	1.2.1. Stworzenie znaku jakości i pochodzenia dla produktów i usług wysokiej jakości oraz specyficznych dla obszaru LGD	Liczba stworzonych systemów znaków jakości i pochodzenia opracowanych dla Krainy Dinozaurów	szt.	1	1	0	
	1.2.2. inwentaryzacja i kreowanie rękodzielnictwa, utworzenie centrum produktu lokalnego – w przyszłości uruchomienie sklepu stacjonarnego i internetowego z produktami lokalnymi	Liczba zinwentaryzowanych produktów lokalnych	szt.	14	7	7	
		Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	szt.	8	5	3	
		Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	2	1	1	
	1.2.3. Stworzenie wirtualnej giełdy pracy i wolontariatu w tym np. banku wolnego czasu, lokalnego portalu pracy	Liczba utworzonych giełd, portali dla poszukujących pracy	szt.	1	0	1	
1.3. Rozwój przedsiębiorczości	1.3.1. Premie na założenie działalności gospodarczej w szczeg. związanej z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem punktów jego napraw oraz wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	szt.	30	19	11	
	1.3.2. Realizacja inwestycji w istniejących firmach na rzecz	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	22	18	4	

		stworzenia nowych miejsc pracy w szczególności związanych z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem punktów jego napraw oraz wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD (zakup wyposażenia, rozbudowa lub modernizacja)	Liczba nowych miejsc noclegowych	szt.	5	6	0
	1.4. Poprawa stanu środowiska naturalnego	1.4.1. Prowadzenie akcji i projektów edukacyjnych wspierających rozwój miejsc edukacji proekologicznej, związanych z propagowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, odnawialnych źródeł energii, ochroną środowiska i klimatu	Liczba zrealizowanych akcji, warsztatów, projektów edukacyjnych i pokazowych	szt.	4	3	1
		1.4.2. Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno-sportowych na obszarze LGD	Liczba uruchomionych lub zmodernizowanych obiektów z ogólnodostępnym zapleczem sanitarnym	szt.	5	5	0
2. Zwiększenie integracji i poczucia przynależności do obszaru objętego LSR	2.1. Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych oraz	2.1.1. Organizacja szkoleń dla pracowników i organów LGD	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	szt.	40	42	PONAD
			Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	szt.	150	233	PONAD

edukacja społeczności lokalnej	2.1.2. Prowadzenie działań szkoleniowo - edukacyjnych (przed naborami)	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	szt.	120	1191	PONAD
	2.1.3. Udzielanie organizacjom pomocy merytorycznej (finansowo-księgowej, organizacyjnej, prawnej)	Liczba organizacji, którym udzielono wsparcia	szt.	21	21	0
	2.1.4. Organizacja cykli spotkań i warsztatów edukacyjna - integracyjnych dla mieszkańców (w tym zdefiniowanych grup defaworyzowanych, niepełnosprawnych i seniorów)	Liczba zorganizowanych warsztatów, spotkań	szt.	14	14	0
	2.1.5. Organizacja warsztatów dla lokalnych przewodników turystycznych z uwzględnieniem zagadnień z zakresu ochrony środowiska	Liczba osób biorących udział w szkoleniach		20	20	0
	2.1.6. Opracowanie koncepcji - "Wieś przyszłości" Smart Village	Liczba koncepcji	szt.	14	0	14
	2.2. Zachowanie dziedzictwa lokalnego	2.2.1. Wsparcie podmiotów działających w sferze kultury w przygotowaniu oferty promującej specyfikę obszaru LGD (zakup strojów, sprzętu, materiałów itp..)	Liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury	szt.	15	15
2.2.2. Renowacja i/ lub oznakowanie obiektów sakralnych		Liczba odnowionych i/ lub oznakowanych obiektów sakralnych	szt.	5	5	0
2.2.3. Publikacje związane z zachowaniem i popularyzacją		Liczba wydanych publikacji	szt.	6	6	0

		dziedzictwa lokalnego					
2.3. Promocja obszaru objętego LSR	2.3.1. Stworzenie systemu identyfikacji wizualnej obszaru	Liczba stworzonych systemów identyfikacji wizualnej	szt.	1	1	0	
	2.3.2. Opracowanie i upowszechnianie wspólnych dla obszaru LGD materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej	Liczba zrealizowanych zintegrowanych działań informacyjno-promocyjnych	szt.	4	4	0	
	2.3.3. Uruchomienie punktów kolportażu materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej opracowanej dla LGD	Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	1	1	0	
		Liczba utworzonych punktów kolportażu	szt.	8	8	0	
	2.3.4. Promocja zasobów przyrodniczych, geologicznych i turystycznych	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów międzynarodowych	szt.	1	1	0	
		Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	szt.	6	6	0	
	2.3.5. Organizacja cykli spotkań i warsztatów tematycznych promujących zasoby i obszar LGD	Liczba zorganizowanych cykli warsztatów i spotkań tematycznych	szt.	2	2	0	
		Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	szt.	16	16	0	
	2.3.6. Organizacja wydarzeń sportowych, rajdów rowerowych, zajęć rekreacyjnych podkreślających specyfikę LGD	Liczba zorganizowanych przedsięwzięć	szt.	25	15	10	
	2.3.7. Promocja zasobów turystycznych	Liczba nowych/zmodernizowanych gier terenowych	szt.	7	0	7	

Tabela 23. Rzeczywy postęp w realizacji LSR w LGD „Kraina Dinozaurów”.

Projekty wybierane przez LGD przyczyniają się do realizacji celów LSR i odpowiadają w znaczącym stopniu na potrzeby społeczności i samego obszaru LGD w różnych obszarach (m.in. turystyka, produkty lokalne, ekologia, infrastruktura, przedsiębiorczość). Jedynym mankamentem jest to, że „Kraina Dinozaurów” nie ma wpływu na to, co dzieje się później z wybranymi projektami. W kilku przypadkach z powodu decyzji Urzędu Marszałkowskiego nie udało się zrealizować czy dokończyć operacji, która według Rady i Zarządu LGD, była jak najbardziej potrzebna na obszarze.

W ramach pierwszego celu głównego dotyczącego rozwijania infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej zaplanowano 6 przedsięwzięć. Zrealizowano już wszystkie wskaźniki z przedsięwzięcia **1.1.1 Budowa nowych oraz modernizacja istniejących szlaków, ścieżek i tras turystycznych**, choć warto podkreślić, że organizowano tutaj dwa nabory wskutek rozwiązywania umowy przez beneficjenta (była nim gmina, która napotkała przeszkody w związku z koniecznością przygotowania umów użyczenia na grunt pod ustawienie znaków) i podjęto także decyzję o zmniejszeniu wskaźnika – z 5 na 4. Kolejne przedsięwzięcie dotyczące **oznakowania szlaków kajakowych na Małej Panwi (1.1.2)** zostało już zakończone w 2020 roku w ramach operacji własnej. W przypadku **1.1.3. Budowa i modernizacja punktów przystankowych, obiektów małej architektury oraz miejsc aktywności ruchowej typu siłownie, place zabaw, boiska itp.** wskaźnik został podzielony na konkurs i projekt grantowy. Ten drugi został już zakończony, a na konkurs zdecydowano się po sukcesie w przeprowadzonych operacjach zwiększyć wskaźnik (nabór planowany jest na czerwiec 2022 roku z dodatkowych środków). **1.1.4. Wsparcie rozwoju atrakcji tematycznych** to podobny przypadek - zrealizowano już 6 wskaźników (edukacyjne zagrody), a brakujące 5 są pochodną pozyskania dodatkowych środków i znajdują się już w realizacji w ramach projektu grantowego. Zakończono też przedsięwzięcie **1.1.5. Podniesienie standardu punktów gastronomicznych, handlowych oraz miejsc noclegowych** i warto podkreślić, że była to operacja, która nie wymagała tworzenia miejsca pracy. Z działań **1.1.6. Zagospodarowanie przestrzeni publicznej** skorzystały 4 gminy, które były wnioskodawcami.

Drugi cel szczegółowy dotyczył rozwoju rynków zbytu i promocji produktów i usług lokalnych. W jego ramach pełnym sukcesem zakończyło się przedsięwzięcie **1.2.1. Stworzenie znaku jakości i pochodzenia dla produktów i usług wysokiej jakości oraz specyficznych dla obszaru LGD**, a jego efektem jest realizowany co dwa lata konkurs i

przyznawany w jego trakcie znak jakości. W przypadku **1.2.2 Inwentaryzacja i kreowanie rękodzielnictwa, utworzenie centrum produktu lokalnego** zaplanowano dwa projekty współpracy, z których jeden został już zakończony, a drugi w trakcie ewaluacji był w zaawansowanym stadium planowania. Rezultatem działań jest tutaj uruchomienie sklepu stacjonarnego i internetowego z produktami lokalnymi. Działanie aktywizacyjne **1.2.3. Stworzenie wirtualnej giełdy pracy i wolontariatu** jest na etapie tworzenia i będzie miało formę portalu z ogłoszeniami.

Trzeci cel szczegółowy dotyczył rozwoju przedsiębiorczości. W przypadku przedsięwzięcia **1.3.1 Utworzenie nowego przedsiębiorstwa** zainteresowanie było na tyle duże, że zdecydowano się na zwiększenie wskaźników (realizacja brakujących zostanie wykonana w marcu 2022 roku). Podobnie rzecz przedstawia się w przypadku przedsięwzięcia **1.3.2. Rozwój w inwestycjach**, gdzie nie ma obaw co do realizacji - 6 wniosków na brakujące wskaźniki w przypadku operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa w momencie przeprowadzania ewaluacji czekało na ocenę w Urzędzie Marszałkowskim, a nowe miejsca noclegowe zostały utworzone z nadwyżką.

Czwarty cel szczegółowy dotyczy poprawy stanu środowiska naturalnego. W przedsięwzięciu **1.4.1 Prowadzenie akcji i projektów edukacyjnych** zrealizowano 3 z 4 operacji, a brak pełnej realizacji wiąże się z wycofaniem jednego wnioskodawcy. W konsekwencji ogłoszony zostanie jeszcze jeden nabór, a w przypadku braku zainteresowania LGD ma pomysł na operację własną. Udało się już natomiast w całości zrealizować przedsięwzięcie **1.4.2. Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjnosportowych na obszarze LGD.**

Kolejny cel szczegółowy to wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych oraz edukacja społeczności lokalnej. Działania aktywizacyjne tego celu przekroczyły stan docelowy i to zarówno w przypadku **szkoleń dla pracowników i organów LGD (2.1.1)**, jak i wskaźnika dotyczącego **podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa (2.1.2)**. Pełnym sukcesem zakończyła się również operacja własna z **2.1.3 udzielania organizacjom pomocy merytorycznej**, w ramach której zaoferowano 21 organizacjom szkolenia finansowo-księgowo, organizacyjne i prawne. Zrealizowano też **cykl spotkań i warsztatów edukacyjno-integracyjnych dla mieszkańców (2.1.4)** oraz operację własną - **warsztaty dla lokalnych**

przewodników turystycznych (2.1.5). Opracowanie koncepcji Smart Village (2.1.6) jest nowym przedsięwzięciem i w tym przypadku konkurs zostanie prawdopodobnie ogłoszony we wrześniu 2022 roku.

Realizację szóstego celu szczegółowego dotyczącego zachowania dziedzictwa lokalnego można określić jako pełny sukces. Zrealizowano już przedsięwzięcia dotyczące **wsparcia podmiotów działających w sferze kultury (2.2.1)**, w ramach którego doposażono 15 organizacji i domy kultury w sprzęt. Zakończono **renowację i/lub oznakowanie obiektów sakralnych (2.2.2)** oraz wydano wszystkie zaplanowane **publikacje dotyczące dziedzictwa lokalnego (2.2.3)**.

Ostatni cel szczegółowy to promocja obszaru objętego LSR. Powodzeniem zakończyło się **stworzenie systemu identyfikacji wizualnej obszaru (2.3.1)** oraz **opracowanie i upowszechnienie materiałów informacyjno-promocyjnych (2.3.2)** oraz **uruchomienie punktów kolportażu tych materiałów (2.3.3)**. Przedsięwzięcie **2.3.4 Promocja zasobów przyrodniczych, geologicznych i turystycznych** zrealizowano i rozliczono w ramach projektu współpracy. Zorganizowano już wszystkie **spotkania i warsztaty promujące zasoby i obszar LGD w ramach operacji własnej (2.3.5)**, zaś w przypadku **organizacji wydarzeń sportowych, rajdów rowerowych i zajęć rekreacyjnych (2.3.6)** zrealizowano już jeden projekt grantowy, a drugi będzie miał miejsce w najbliższym czasie. Przedsięwzięcie **2.3.7. Promocja zasobów turystycznych** dotyczący gier terenowych to kolejny projekt współpracy, który czeka na realizację.

Analiza wskaźników pozwala więc stwierdzić, że zdecydowana większość spośród nich została już zrealizowana, a brakujące wynikają przede wszystkim z przeznaczenia dodatkowych środków. W ramach działań LGD udało się wykonać wiele interesujących operacji.

Niewątpliwie warta podkreślenia jest oferowana przez LGD „Kraina Dinozaurów” pomoc dla **przedsiębiorców** w zakresie rozwoju ich działalności i tworzenia nowych podmiotów gospodarczych. Należy zauważyć, że LGD przyznawało dodatkowe punkty za partnerstwo, co miało na celu współpracę międzysektorową i wspierać projekty, które rzeczywiście odpowiadają na potrzeby obszaru. Wprawdzie listy intencyjne były dość różne, ale próby zaangażowania lokalnego przedsiębiorców zasługują na duże uznanie. Do

ciekawych przedsięwzięć zalicza się utworzenie Parku Bajek i lodziarni w gminie Chrzęstowice, wypożyczalnię sprzętu kajakowego czy firmę zajmująca się zajęciami animacyjnymi.

Zaobserwowano duże zapotrzebowanie na **infrastrukturę**, czego dowodem fakt, iż zdecydowano się tutaj przeznaczyć pozyskane dodatkowe środki. Powstały w ten sposób liczne miejsca rekreacji, w tym przede wszystkim place zabaw, siłownie zewnętrzne, skwerki z roślinnością. Wymienić też trzeba działania z zakresu uporządkowania przestrzeni publicznej w gminie Chrzęstowice. Bardzo ciekawym przedsięwzięciem było stworzenie i doposażenie obiektów edukacyjnych w ramach projektu grantowego „Wiedza i Edukacja w Krainie Dinozaurów”. Z środków skorzystały organizacje pozarządowe, jednostki sektora finansów publicznych oraz osoby fizyczne, które działają lokalnie. Zrealizowano takie operacje jak: „Ptaki wokół nas”, „Młyn wodny dawniej i dziś”, „Muzeum hutnictwa Doliny Małej Panwi”, „Praca ludzi i koni w polu starymi maszynami i narzędziami”, „Historia straży pożarnej”, „Mistrz rękodzieła” oraz „Miejsce edukacji historii lokalnej”. W ramach projektów zakupiono między innymi ławki, stoły, tablice, gabloty, budki dla ptaków i owadów, sprzęt audiowizualny oraz przeprowadzono prace remontowe. Działania te przy okazji przysłużyły się promocji terenu LGD oraz budowie lokalnego kapitału społecznego.

LGD „Kraina Dinozaurów” duży nacisk położyła w LSR na **turystykę**. Należy zauważyć, że premiowano ją w działaniach z zakresu przedsiębiorczości. Dzięki temu rozwinęły się między innymi hotele i gospodarstwa agroturystyczne, ale też warto wymienić działania z zakresu poprawy warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych w postaci innowacyjnych toalet ekologicznych. W kontekście turystyki należy zauważyć, że dla LGD „Kraina Dinozaurów” podstawą jest współpraca i dążenie do zrównoważonego rozwoju całego obszaru. Stanowi to odpowiedź na pewne zróżnicowanie terenu.

LGD „Kraina Dinozaurów” prowadziła też operacje z zakresu rozwoju **dziedzictwa lokalnego**. Temu celowi służył między innymi projekt grantowy „Z Kulturą i Tradycją w Krainie Dinozaurów”, w którym uczestniczyły instytucje kultury, lokalne stowarzyszenia i działające lokalnie osoby fizyczne. W zakresie operacji dofinansowane zostały orkiestry dęte, ogniska muzyczne, zespoły tańca ludowego, chóry oraz stowarzyszenia podtrzymujące i przedstawiające lokalne tradycje i obyczaje. Zrealizowano między innymi film promocyjny

„Hutnicza Perła Krainy Dinosaurów” o historii i hutniczej tradycji miasta Ozimek, zakupiono sprzęt do realizacji warsztatów z dziedziny filmu i nowych technologii, zorganizowano zajęcia wokalne dla dzieci, doposażono zespoły w stroje regionalne, przygotowano spektakl muzyczny „Poszła Karolinka do Gogolina”. W aspekcie operacji z zakresu dziedzictwa lokalnego warto zwrócić też uwagę na wydanie przewodników opisujących zabytki gminy Dobrodzień, a także ich oznakowanie.

Jednym z istotniejszych zadań LGD jest **pobudzenie aktywności społecznej**, integracja, wymiana doświadczeń i nawiązywanie współpracy, co ma służyć budowie kapitału społecznego. W tym aspekcie należy zwrócić uwagę, że z środków „Krainy Dinosaurów” skorzystały stowarzyszenia, które otrzymały dofinansowanie na projekty inwestycyjne, ale też i „miękkie”. Zorganizowano w rezultacie szereg wydarzeń sportowych i kulturalnych, w tym spływ kajakowy, rajd rowerowy, konkurs „Moja Wieś - Moje Miejsce” oraz spotkania integracyjno-aktywizacyjne podczas realizacji projektu „Bogactwo Krainy Dinosaurów”. W ramach projektu grantowego „Z dinozaurem w terenie” w 2017 roku zorganizowano 15 wydarzeń sportowo-rekreacyjnych, w tym „Wakacje z dobrodzieńską żaglówką”, „Nocny maraton kajakowy”, „Zumbę z Dinosaurami”, turnieje piłkarskie dla dzieci i młodzieży, imprezy wędkarskie. Rezultatem tego rodzaju operacji było zwiększenie aktywności poprzez działania w ramach realizowanych projektów LGD, ale także wzrost zainteresowania składaniem wniosków, wzrost identyfikacji z regionem, a dodatkowo także pojawienie się nowych podmiotów i liderów oraz nowych członków stowarzyszenia.

Należy też wspomnieć o **promocji zasobów**, w tym produktów lokalnych jako kolejnej aktywności LGD „Kraina Dinosaurów”. Warto tu wymienić prowadzenie Punktu Informacji Turystycznej i Inkubatora Organizacji Pozarządowej. LGD wraz z pracownikami biura prowadziła również działania na własnym obszarze oraz poza granicami, promując beneficjentów i ich projekty oraz sam obszar, a jako przykład można tu podać udział w wystawach i targach turystycznych.

LGD „Kraina Dinosaurów” prowadziła też kilka **operacji własnych**. Celem operacji „Lokalni Przewodnicy Turystyczni Krainy Dinosaurów” realizowanej w 2020 roku było wsparcie rozwoju oferty turystycznej obszaru LGD. W ramach projektu przeprowadzono szkolenia dla 20 osób - lokalnych przewodników turystycznych. Dotyczyły one geografii

obszaru, historii, kultury i sztuki, wydarzeń związanych z „Krajiną Dinozaurów”, aktywnych form wypoczynku, rozwoju oferty wycieczek, ale też takich aspektów jak zasady pracy przewodników turystycznych czy zasady komunikacji w relacji przewodnik-turysta. Kolejna z operacji własnych „Oznakowanie i promocja szlaków kajakowych na Małej Panwi” skutkowało opracowaniem i udostępnieniem aplikacji mapowej dla kajakarzy. Operacja „Bogactwo Krainy Dinozaurów” służyła natomiast zwiększeniu integracji i poczucia przynależności do obszaru LGD i jego promocji. W jej ramach przygotowano cykl spotkań i warsztatów, w tym m.in. festiwal nordic walking, rajd rowerowy, spływ kajakowy, konkurs wiedzy o zasobach lokalnych, występ orkiestr dętych.

Generalnie należy podkreślić, że realizowane przez „Krajinę Dinozaurów” przedsięwzięcia były bardzo konkretne i odpowiadały na potrzeby mieszkańców i obszaru LGD. Nierzadko działania okazywały się bardzo pracochłonne, ale trud przyniósł ciekawe rezultaty.

Większość operacji w ramach Poddziałania 19.2 realizowana jest przez lokalne stowarzyszenia, przedsiębiorców oraz osoby fizyczne. Warto jednak zwrócić uwagę, że także gminy zrealizowały ważne operacje, które przyczyniły się do podnoszenia atrakcyjności obszaru LGD i poprawy jakości życia jego mieszkańców.

Wnioskodawca	Nazwa	Przedsięwzięcie	Data	Wniosek	Wypłacona kwota
Gmina Zawadzkie	Remont zabytkowej kapliczki w Żędowicach przy ulicy Strzeleckiej wraz z zagospodarowaniem jej otoczenia	Renowacja i/lub oznakowanie obiektów sakralnych	2017/04/10	62 269,37	62 269,37
Gmina Turawa	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej na terenie Gminy Turawa	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych charakterystycznych dla obszaru LGD)	2018/06/20	50 000,00	49 481,33
Gmina Chrzęstowice	Uzupełnienie sieci miejsc przystankowych w Gminie Chrzęstowice poprzez zagospodarowanie obszarów zdegradowanych	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych charakterystycznych dla obszaru LGD)	2018/06/20	50 000,00	49 583,53
Gmina Dobrodzień	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej wzdłuż ulicy Wojska Polskiego	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych charakterystycznych dla obszaru	2018/06/20	50 000,00	50 000,00

		LGD)			
Gmina Zawadzkie	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej przy ulicy Nowe Osiedle w Zawadzkim	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych charakterystycznych dla obszaru LGD)	2018/06/20	50 000,00	49 899,42
Gmina Turawa	Poprawa warunków sanitarnych nad Jeziorem Turawskim	Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno-sportowych na obszarze LGD	2019/10/30	100 000,00	100 000,00
Gmina Ozimek	Promocja obszaru LGD Kraina Dinozaurów	Opracowanie i upowszechnienie wspólnych dla obszaru LGD materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej	2021/01/26	50 000,00	50 000
Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Biblioteka Publiczna w Dobrodzieniu	Remont toalet przy Informacji Turystycznej w Dobrodzieniu	Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i obiektów rekreacyjno-sportowych na obszarze LGD	2021/10/22	100 000,00	100 000
				512 269,37	511 233,65

Tabela 14. Wykorzystanie środków LGD przez poszczególne gminy obszaru LGD.

Jak już wspomniano w raporcie, LGD „Kraina Dinozaurów” sfinansowała wiele interesujących projektów grantowych. Warto w tym miejscu przyjrzeć się im bardziej szczegółowo, w tym wnioskowanym i otrzymanym kwotom.

Nazwa grantu	Wnioskodawca	Nazwa	Kwota wnioskowa	Kwota otrzymana
Z dinozaurem w terenie	Gmina Zawadzkie	Kulinarna przygoda rowerowa	19 300,00	17 602,07
Z dinozaurem w terenie	Biblioteka i Centrum Kultury w Kolonowskim	Lecimy w kulki	18 500,03	18 500,03
Z dinozaurem w terenie	Gmina Dobrodzień	Wakacje z dobrodzieńską żaglówką	14 356,80	14 322,00
Z Kulturą i Tradycją w Krainie Dinozaurów	Gmina Chrzastowice	„Jest w orkiestrach dętych siła” - wsparcie Młodzieżowej Orkiestry Dętej Gminy Chrzastowice	13 800,00	13 798,61
Z Kulturą i Tradycją w	Gmina Kolonowskie	Dołącz do orkiestry z Kolonowskiego	13 200,00	13 015,00

Krainie Dinosaurów				
Z Kulturą i Tradycją w Krainie Dinosaurów	Dom Kultury w Ozimku	Zoom na Ozimek	14 683,00	14 680,49
Z Kulturą i Tradycją w Krainie Dinosaurów	Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Zawadzkiem	Sfilmowani	13 188,00	13 188,00
Wiedza i edukacja w Krainie Dinosaurów	Gmina Turawa	„Miejsce edukacji historii lokalnej”	16 572,00	15 569,03
Edukacja kluczem do wiedzy'	Biblioteka Publiczna w Chrzęstowicach	„U Mientusa tradycja wciąż żywa- rozwijamy daniecką izbę muzealną”	28 000,00	
			113 800	120 675,23

Tabela 15. Realizacja projektów grantowych.

Należy także zwrócić uwagę na to jak przedstawiają się kwestie dotycząca wypłaty środków. Poniższa tabela prezentuje dane dotyczące postępu finansowego.

Przedsięwzięcia	Budżet w LSR	Postęp finansowy narastająco									
		2017		2018		2019		2020		2021	
		Pomoc przyznana	Pomoc wypłacona	Pomoc przyznana	Pomoc wypłacona	Pomoc przyznana	Pomoc wypłacona	Pomoc przyznana	Pomoc wypłacona	Pomoc przyznana	Pomoc wypłacona
1.1.1. Budowa nowych oraz modernizacja istniejących szlaków, ścieżek, tras turystycznych, w tym rowerowych, przyrodniczych, historycznych, konnych i innych, oznakowanie atrakcji i obiektów o szczególnym znaczeniu dla obszaru LGD	250 000	49 556	0,00	49 556	0,00	145 566	0,00	195 566	49 556		
1.1.2. Oznakowanie i doposażenie w elementy wspólnej wizualizacji i promocja szlaku kajakowego na Małej Panwi na obszarze LGD	50 000 w 2017, 2018 roku – 180 000	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	50 000	0,00		
1.1.3. Budowa i modernizacja punktów przystankowych, obiektów małej architektury oraz miejsc aktywności	545 000 w 2019 roku – 550 000; w 2017, 2018 roku – 420 000	233 739	0,00	208 766	14 942,10	442 675	208 176	544 229	324 658		

ruchowej typu siłownie, place zabaw, boiska i inne											
1.1.4. Wsparcie rozwoju atrakcji tematycznych typu: stadniny, zagrody i obiekty edukacyjne i tematyczne, itp	114 000 w 2017, 2018,2019 roku – 160 000	0,00	0,00	0,00	0,00	133 950	0,00	114 080	112 307,73		
1.1.5. Podniesienie standardu punktów gastronomicznych, handlowych oraz miejsc noclegowych w obiek. turystycznych (modernizacja i/ lub rozbudowa istniejących obiektów, zakup niezbędnego wyposażenia zagospodarowanie terenu wokół)	150 000 w 2017, 018, 2019 roku – 200 000	0,00	0,00	75 000	0,00	125 000	24 657	125 000	98 582,20		
1.1.6. Zagospodarowanie przestrzeni publicznej (mała architektura, nasadzenia roślin stałych charakterystycznych dla obszaru LGD)	200 000	0,00	0,00	200 000	0,00	200 000	0,00	200 000	198 964,28		
1.2.1. Stworzenie znaku jakości i pochodzenia dla produktów i usług wysokiej jakości oraz specyficznych dla obszaru LGD	50 000	0,00	0,00	50 000	0,00	50 000	50 000	50 000	50 000		

1.2.2. Inwentaryzacja i kreowanie rękodzielnictwa, utworzenie centrum produktu lokalnego – w przyszłości uruchomienie sklepu stacjonarnego i internetowego z produktami lokalnymi	129 000 w 2017, 2019 roku – 120 000, w 2018 roku – 100 000	0,00	0,00	100 000	0,00	100 000	0,00	130 000	0,00		
1.2.3. Stworzenie wirtualnej giełdy pracy i wolontariatu w tym np. banku wolnego czasu, lokalnego portalu pracy	25 000	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		
1.3.1. Premie na założenie działalności gospodarczej w szczeg. związanej z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem punktów jego napraw oraz wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD	1 197 353,40 w 2017, 2018, 2019 roku 1 000 000	130 000	70 000	610 000	130 000	680 000	470 000	810 000	610 000		
1.3.2. Realizacja inwestycji w istniejących firmach na rzecz stworzenia nowych	3 085 000	1 233 240	0,00	1 088 189	186 405,34	2 531 792	812 075,42	2 503 994	899 015,42		

miejsc pracy w szczególności związanych z produktem lokalnym, uruchomieniem i prowadzeniem wypożyczalni sprzętu turystyczno-rekreacyjnego, utworzeniem punktów jego napraw oraz wprowadzeniem usług transportowych w ruchu turystycznym na obszarze LGD (zakup wyposażenia, rozbudowa lub modernizacja)											
1.4.1. Prowadzenie akcji i projektów edukacyjnych wspierających rozwój miejsc edukacji proekologicznej, związanych z propagowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, odnawialnych źródeł energii, ochroną środowiska i klimatu	150 000 w 2017, 2018, 2019 roku – 200 000	0,00	0,00	0,00	0,00	150 000	0,00	150 000	149 263,25		
1.4.2. Poprawa warunków sanitarnych wokół atrakcji turystycznych i	300 000	0,00	0,00	126 740	0,00	126 740	53 862	228 816	53 862		

obiektów rekreacyjno-sportowych na obszarze LGD											
2.1.1. Organizacja szkoleń dla pracowników i organów LGD	50 000	10 413,30	0,00	10 413,30	0,00	12 246,80	12 246,80	16 562,85	16 562,85		
2.1.2. Prowadzenie działań szkoleniowo - edukacyjnych (przed naborami)	100 000	4 132,04	0,00	4 132,04	0,00	7 125,62	7 125,62	11 887,22	11 689,12		
2.1.3. Udzielanie organizacjom pomocy merytorycznej (finansowo-księgowej, organizacyjnej, prawnej)	50 000	0,00	0,00	0,00	0,00	50 000	0,00	50 000	49 500		
2.1.4. Organizacja cykli spotkań i warsztatów edukacyjna - integracyjnych dla mieszkańców (w tym zdefiniowanych grup defaworyzowanych, niepełnosprawnych i seniorów)	50 000 w 2017, 2018, 2019 roku – 100 000	0,00	0,00	0,00	0,00	50 000	0,00	50 000	0,00		
2.1.5. Organizacja warsztatów dla lokalnych przewodników turystycznych z uwzględnieniem zagadnień z zakresu ochrony	50 000 w 2017, 2018 roku – 40 000	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	50 000	0,00		

środowiska											
2.2.1. Wsparcie podmiotów działających w sferze kultury w przygotowaniu oferty promującej specyfikę obszaru LGD (zakup strojów, sprzętu, materiałów itp.)	247 817,80 w 2017, 2018, 2019 roku – 300 000	0,00	0,00	279 286	0,00	274 470	270 962,96	274 470	270 962,96		
2.2.2. Renowacja i/ lub oznakowanie obiektów sakralnych	397 000 w 2019 roku – 340 000 w 2017, 2018 roku – 300 000	0,00	0,00	62 269,37	0,00	186 819,37	62 269,37	256 819,37	131 819,37		
2.2.3. Publikacje związane z zachowaniem i popularyzacją dziedzictwa lokalnego	135 000 w 2017,2018, 2019 roku -180 000	0,00	0,00	45 000	0,00	135 000	45 000	135 000	134 993,59		
2.3.1. Stworzenie systemu identyfikacji wizualnej obszaru	50 000	2 500	0,00	2 500	0,00	2 500	2 500	2 500	2 500		
2.3.2. Opracowanie i upowszechnianie wspólnych dla obszaru LGD materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej	200 000 270 000 w 2017, 2018, 2019 roku łącznie 470 000	79 773,36	0,00	84 616,96	0,00	198 796,24	98 796,24	100 000 130 691,88	47 025,45 130 691,88		
2.3.3. Uruchomienie	200 000	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	151 369	0,00		

punktów kolportażu materiałów informacyjno-promocyjnych z wykorzystaniem systemu identyfikacji wizualnej opracowanej dla LGD											
2.3.4. Promocja zasobów przyrodniczych, geologicznych i turystycznych	31 000 w 2017, 2019 roku – 40 000 w 2018 roku – 60 000	0,00	0,00	0,00	0,00	60 000	0,00	30 447	30 447		
2.3.5. Organizacja cykli spotkań i warsztatów tematycznych promujących zasoby i obszar LGD	100 000 225 000 w 2017, 2018, 2019 roku łącznie – 375 000	6 569,69	0,00	10 100,38	0,00	10 100,38	0,00	0,00 28 509,69	0,00 28 509,69		
2.3.6. Organizacja wydarzeń sportowych, rajdów rowerowych, zajęć rekreacyjnych podkreślających specyfikę LGD	230 759,08 w 2017, 2018, 2019 roku – 300 000	269 233		269 233	244 401,70	269 233	244 401,70	269 233	244 401,70		

Tabela 16. Finansowy postęp w realizacji LSR.

Realizacja strategii pod względem finansowym jest na dość zaawansowanym etapie. Pewnym problemem jest długi czas rozliczania, weryfikacji i przedłużanie wniosków. Bolączką, w opinii LGD, jest przeznaczanie środków do banku na spłatę kredytów i zobowiązań. Według Zarządu LGD te pieniądze powinny być spożytkowane na bieżące i ciekawe działania na rzecz obszaru LGD. Generalnie jednak nie ma większych obaw co do realizacji wskaźników w aktualnej perspektywie finansowej, zwłaszcza że „Kraina Dinozaurów” posiada ambitny plan na zamknięcie operacji.

W kontekście przyszłych działań warto podkreślić, że LSR się nie zdezaktualizowała, ale sami przedstawiciele LGD mówią o nasyceniu pewnymi działaniami i tym samym aktualną potrzebą poszerzania kierunków w najbliższych latach. W tym kontekście istotnym aspektem jest problem starzenia się społeczeństw, który powoduje wzrost zapotrzebowania na nowe przedsięwzięcia, nie ujęte w obecnej LSR. Ważnym elementem wydaje się też zwiększenie zaangażowania młodszych ludzi. Od czasu przyjęcia strategii nastąpiły również znaczące zmiany na rynku pracy, w tym spadek bezrobocia i powstanie tzw. „ryнку pracownika”, co także wymaga zwrócenia uwagi. Niezbędne jest też skupienie większej uwagi na konsekwencje zmian klimatycznych, w tym rozwiązaniami może być nacisk na wsparcie działań proekologicznych, akcje edukacyjne czy rozwój prośrodowiskowej przedsiębiorczości.

5.3. Projekty współpracy

LGD „Kraina Dinozaurów” ma na koncie dwa zrealizowane projekty współpracy. Pierwszy projekt miał charakter międzynarodowy i zatytułowano go „Dobre bo lokalne”. Realizowano go od października 2018 do marca 2021 roku. Jego celem była identyfikacja, promocja artystów ludowych zajmujących się rękodzielnictwem oraz wprowadzenie na rynek produktów sztuki użytkowej inspirowanych sztuką ludową. Partnerami „Krainy Dinozaurów” były: Górna Prosna, Dolina Stobrawy, Kraina św. Anny, Brzesko-Oławska Wieś Historyczna i MAS Hranicko z Czech. Bardzo przydała się współpraca zwłaszcza z czeską grupą działania, która ma wielkie doświadczenie dotyczące produktów lokalnych i chętnie się nimi dzieliła. W ramach projektu wykonano: inwentaryzację zasobów lokalnych 5 LGD-ów, interaktywną

mapę twórców i katalog, badanie rynku i strategię marketingową, cykl szkoleń, konkurs na produkt regionalny oraz sklep internetowy. Całkowity koszt projektu wyniósł 455 000, a wkład finansowy LGD „Kraina Dinozaurów” - 130 000 zł.

Drugi projekt współpracy „Od dziedzictwa do bogactwa” (ODDO) również miał międzynarodowy charakter. Realizowany był od marca 2019 roku do czerwca 2020 roku w partnerstwie z Lokalną Grupą Działania „Bractwo Kuźnic”, Stowarzyszeniem „Partnerstwo Północnej Jury”, Stowarzyszeniem Kraina św. Anny oraz Stowarzyszeniem „Razem na wyżyny”, a także czeskimi partnerami MAS Rýmařovsko i Místní akční skupina Opavsko z.s. Głównym celem była promocja zasobów regionu i wspieranie rozwoju lokalnego. W ramach projektu zrealizowano szereg działań, w tym należy wskazać: opracowanie graficzne logo projektu; wykonanie worków turystycznych i toreb reklamowych; opracowanie i wydanie trójjęzycznej publikacji albumowej; opracowanie i wydanie gry memory; opracowanie i wydanie map promujących projekt współpracy; opracowanie i wydanie kalendarza promującego projekt współpracy; trzydniowe warsztaty w Polsce z zakresu dziedzictwa lokalnego. Bolączką tego projektu jest fakt, iż z powodu pandemii nie udało się zrealizować wszystkich zaplanowanych wcześniej działań (m.in. wyjazdu polskiej grupy do Czech). Budżet projektu wyniósł 450 225,47, a udział finansowy „Krainy Dinozaurów” 30 447,30 zł.

Dwa projekty czekają na realizację. Pierwszy będzie miał związek z grami terenowymi i questami w każdej z gmin. Drugi natomiast będzie kontynuacją sprawdzonego projektu „Dobre bo lokalne”.

5.4. Działanie poza RLKS

LGD „Kraina Dinozaurów” jest bardzo aktywna i realizuje sporo ciekawych działań poza RLKS. Lista działań jest wręcz imponująca. Poniżej pokrótce omówione zostaną najważniejsze spośród nich.

Projekt „**Mobilna Edukacja Ekologiczna**” dofinansowany został ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Opolu. Realizowano

go od października 2016 do maja 2017 roku. Celem projektu był rozwój bazy edukacyjnej na obszarze LGD. W ramach działań zakupiono między innymi stół multimedialny z opracowanymi 10 pakietami edukacyjnymi, zestawy pomocy edukacyjnych obejmujące gry edukacyjne, tablice informującą o prawidłowym segregowaniu odpadami oraz porady w jaki sposób dbać o ekologię, zestawy puzzli, prasę do suszenia roślin i zestaw do demonstracji działania i wykorzystania energii słonecznej. Dodatkowo zorganizowano także piknik ekologiczny. Budżet projektu wyniósł 91 243 zł.

Projekt **„Odkryj nasze tajemnice”** realizowany był w ramach Funduszu Mikroprojektów w Euroregionie Pradziad Programu INTERREG V-A Republika Czeska-Polska. „Kraina Dinozaurów” prowadziła go od marca do grudnia 2017 roku w partnerstwie z MAS Rýmařovsko. Celem projektu było wypromowanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, atrakcji turystycznych oraz integracja mieszkańców obszaru i pobudzenie ruchu turystycznego. W rezultacie działań udało się opracować, wydać i wypromować oferty/pakiety turystyczne związane z regionami partnerów projektu. Konsekwencją jest także powstanie Centrum Obsługi Ruchu Turystycznego na terenie LGD „Kraina Dinozaurów” oraz doposażenie punktu informacyjnego na terenie MAS Rýmařovsko. Dodatkowo projekt wpłynął na zacieśnienie współpracy, a także stworzył warunki do rozwoju usług opartych na zasobach lokalnych i wzrostu zatrudnienia w branży okołoturystycznej. Budżet projektu wyniósł 135 935,22 zł.

Kolejne zadanie było realizowane z okazji **Jubileuszu XX-lecia Opolskiego Programu Odnowy Wsi** i współfinansowano je z Samorządu Województwa Opolskiego. Celem prowadzonych od maja do listopada 2017 roku działań była integracja lokalnych sołectw z trzech powiatów województwa opolskiego (oleskiego, opolskiego i strzeleckiego) poprzez uczestnictwo w cyklu spotkań i akcji promocyjnych, zakończonych konferencją dla przedstawicieli sołectw z obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”, które przystąpiły do Programu Odnowy Wsi i aktywnie realizują program. Rezultatem działań były prezentacje multimedialne i film, na którym zaprezentowano osiągnięcia Programu Odnowy Wsi. Innym ważnym efektem, a zarazem symbolem i pamiątką XX-lecia Programu Odnowy Wsi na obszarze LGD było utworzenie miejsca spotkań „Na ławeczce” w każdej miejscowości. Koszt działań wyniósł 30 255 zł.

Następny projekt nosił nazwę **„Promujemy razem Rýmařovsko i Krainę Dinozaurów”**. Odbywał się on w ramach Funduszu Mikroprojektów w Euregionie Pradziad Programu INTERREG V-A Republika Czeska-Polska. Jego celem była promocja partnerskich regionów - MAS Rýmařovsko i LGD „Kraina Dinozaurów”. W ramach projektu uczestniczono i prezentowano się na wydarzeniach i targach ruchu turystycznego w Polsce i Czechach, w tym w trakcie: Regiontour w Brnie (styczeń 2019), na targach we Wrocławiu (marzec 2019), w Ostrawie (marzec 2019), na targach turystycznych w Opolu (kwiecień 2019), podczas dni Ozimka (czerwiec 2019), w trakcie dni w mieście Rymarove (czerwiec 2019). Przy okazji wydano także wiele materiałów promocyjnych oraz wykonano murale promocyjne na ścianie budynku siedziby LGD. Koszt całkowity projektu wyniósł 87 122,61 zł.

Następny projekt to **„Aleja Opolskich Gwiazd Europy”** sfinansowany przez Samorząd Województwa Opolskiego i realizowany od kwietnia do października 2019 roku. Zorganizowano go w ramach obchodów jubileuszu 15-lecia Polski w Unii Europejskiej. Tytułowa aleja to trasa prowadząca przez najaktywniejsze wioski realizujące Program Odnowy Wsi i skutecznie pozyskujące środki unijne. W trakcie działań wręczono wybranym miejscowościom „Opolskie Gwiazdy”, które zostały umieszczone w widocznych miejscach, a także stworzono pamiątkową mapę. Budżet projektu wyniósł 21 450 zł.

Projekt **„Za wrażeniami naszych regionów”** realizowano od lutego 2020 do czerwca 2021 roku w ramach Funduszu Mikroprojektów w Euroregionie Pradziad Programu INTERREG V-A Republika Czeska-Polska. „Kraina Dinozaurów” ponownie zrealizowała projekt w partnerstwie z MAS Rýmařovsko, a jego celem było zwiększenie współpracy między instytucjami i społecznościami w regionie przygranicznym obu obszarów. Działania polegały na oznakowaniu izb regionalnych, pomników i obiektów sakralnych (tabliczki w języku polskim, czeskim i angielskim z nazwą obiektu i kodem QR). W ramach projektu zorganizowano wyjazdy integracyjne do Polski i Czech, a także zakupiono gadzety reklamowe. Budżet projektu wyniósł 115 928,80 zł.

Od czerwca do listopada 2020 roku realizowano zadanie **„Opolskie ze smakiem - Kulinarne przygoda rowerowa”**. Jego celem była promocja lokalnych produktów wpisanych do sieci Dziedzictwa Kulinarne Opolskie i obiektów gastronomicznych wpisanych do rejestru Szlaku Kulinarne Województwa Opolskiego, ze szczególnym uwzględnieniem LGD „Kraina

Dinozaurów”. W ramach zadania zorganizowano rajdy rowerowe z degustacją lokalnych produktów, a także wydano okolicznościową publikację. Koszt działań wyniósł 13 120,10, a fundusze pochodziły z Samorządu Województwa Opolskiego.

LGD „Kraina Dinozaurów” jako partner Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich od kwietnia do października 2020 roku realizowała operację „**Bogactwo lasów**”. Jej priorytetowym celem było wspieranie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich, a przy okazji także zwiększenie udziału zainteresowanych stron we wdrażaniu inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz informowanie społeczeństwa i potencjalnych beneficjentów o polityce rozwoju obszarów wiejskich i wsparciu finansowym. W ramach działań zorganizowano warsztaty ekologiczne w Nadleśnictwie Zawadzkie oraz warsztaty geologiczne w Izbie Geologicznej. Efektem operacji było nagranie filmu promującego interesujące przyrodniczo miejsca obszaru LGD. Koszt działań wyniósł 45 438,90 zł.

Od stycznia do listopada 2021 roku w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich realizowano operację „**Moc Lidera**”. Jej celem było zwiększenie udziału zainteresowanych stron we wdrażaniu inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, co w następstwie miało przyczynić się do osiągnięcia celu nadrzędnego, czyli ogólnie pojętego rozwoju obszarów wiejskich, a w szczególności promowania potencjału ekonomicznego, społecznego i środowiskowego obszarów wiejskich na terenie działalności LGD „Kraina Dinozaurów”. W ramach działań wydano publikację „Dobre praktyki”, a także zorganizowano konferencję. Koszt działań wyniósł 25 224,30 zł.

Kolejny projekt, o którym należy wspomnieć, to „**Współpraca bez granic**” odbywający się w ramach Funduszu Mikroprojektów w Euroregionie Pradziad Programu INTERREG V-A Republika Czeska-Polska. Realizowano go od stycznia do grudnia 2021 roku, a jego celem było zwiększenie poziomu współpracy i promocja regionów przygranicznych MAS Rýmařovsko i LGD „Kraina Dinozaurów”. W ramach projektu zakupiono witrynę multimedialną w oknie (w informacji turystycznej), stację naprawy rowerów, gadżety reklamowe, a także zorganizowano wyjazdy integracyjne do Czech i w Polsce. Koszt działań wyniósł 96 820 zł.

Od 2021 roku LGD "Kraina Dinozaurów" realizuje program „Działaj Lokalnie” i jest w nim Afiliowanym Ośrodkiem. Samo „Działaj Lokalnie” utworzone zostało przez Polską-Amerykańską Fundację Wolności i ma na celu aktywizowanie lokalnych społeczności wokół różnych celów o charakterze dobra wspólnego poprzez wspieranie projektów obywatelskich. Projekty te służą pobudzaniu aspiracji rozwojowych, poprawie jakości życia oraz podejmowaniu działań odpowiadających na zdiagnozowane z udziałem społeczności lokalnych potrzeby, co w rezultacie przyczynia się do budowania lokalnego kapitału społecznego. LGD „Kraina Dinozaurów” prowadzi lokalne konkursy grantowe i za ich pośrednictwem rozdziela środki przekazane przez PAFW i pozyskane od samorządów, przedsiębiorców i osób prywatnych. Dodatkowo jako Ośrodek Działaj Lokalnie prowadzi też działalność szkoleniową, doradztwo oraz wspieranie wolontariatu. W grudniu 2021 roku pierwszych 6 grantobiorców programu „Działaj Lokalnie” zaprezentowało swoje projekty. Na stronie LGD „Kraina Dinozaurów” można przeczytać: „Efekty pokazały, jak niewielkie środki potrafią przy zaangażowaniu i współpracy lokalnej społeczności przede wszystkim zintegrować i pobudzić do działania”. Na początku 2022 roku podpisano kolejną umowę na przeprowadzenie działań.

W kontekście działań poza RLKS warte podkreślenia jest to, że LGD „Kraina Dinozaurów” bardzo aktywnie korzysta z tego, iż jest zlokalizowana na terenach przygranicznych. Na uwagę zasługują też działania promocyjne realizowane z grantów wojewódzkich i Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. Wszystkie przeprowadzone operacje nawiązywały do celów Lokalnej Strategii Rozwoju.

5.5. Działalność Biura LGD

Siedzibą Stowarzyszenia LGD „Kraina Dinozaurów” jest Ozimek, gdzie również funkcjonuje biuro. Zatrudnione są tam cztery osoby (kierownik biura, specjalista ds. projektów, specjalista ds. sprawozdawczości i finansów, specjalista ds. grantu i promocji). Od początku okresu programowania skład kilka razy się zmieniał. Aktualnie udało się zebrać

zespół, który jest w stanie efektywnie wykonywać powierzone zadania. Mimo przydzielonych obowiązków, problemy rozwiązywane są wspólnie. Zwłaszcza jest to pozytywne w trakcie naborów, kiedy czas jest wyjątkowo intensywny.

Skuteczność działań LGD należy ocenić bardzo pozytywnie. Podkreślić w tym aspekcie trzeba profesjonalną obsługę przez pracowników LGD i ich wysokie kompetencje, wsparcie przy składaniu i rozliczaniu wniosków, liczne szkolenia dla beneficjentów. Sami pracownicy i członkowie organów LGD również biorą udział w szkoleniach. Ich wykaz znajduje się w poniższych tabelach.

Data szkolenia	Temat szkolenia	Wykonawca szkolenia	Liczba przeszkolonych pracowników LGD
19 - 21.10.2016	Szkolenie Zarządu i pracowników biura w zakresie prowadzenia działalności gosp. w stowarzyszeniach	Joanna Kopyto	4
9.05.2017r.	Szkolenia dla pracowników z zakresu BHP i zarządzania czasem wolnym	Dagmara Duchnowska i Anna Błaziak	5
11.12.2017	Szkolenie dla pracowników z zakresu profesjonalnej obsługi beneficjenta	Dagmara Duchnowska	6
09.07.2018	Szkolenie dla pracowników biura, zarządu i Rady LGD - RODO	Barbara Sosnicka	3
29-30.11.2018	Szkolenie - Jak przygotować i przeprowadzić warsztat refleksyjny	Piotr Jaworski	1
17.12.2018	Szkolenie dla Zarządu Rada LGD i pracowników biura - Komunikacja wewnętrzna w organizacji, monitoring i ewaluacja własna	Michał Marciniak	4
02.03.2019	Szkolenie dla członków rady , zarządu i pracowników w zakresie procesu oceny i wyboru operacji 19.2 - przez UMWO	pracownicy departamentu PROW	1
20.11.2019	Szkolenie dla pracowników - w zakresie monitoringu i ewaluacji	Joanna Gach	5
05.11.2020	Szkolenie dla zarządu , pracowników - archiwizacja dokumentacji - przez UMWO	Paweł Wlezień	1
28-29.06.2021	Szkolenie dla zarządu i pracowników - Prawo budowlane	Magdalena Popławska - Agnieszka Masłowska - Gądek	1
06.10.2021	Szkolenie dla pracowników i zarządu lgd Kształtowanie relacji pracownik - przełożony	Magdalena Popławska OCDL	1

Tabela 37. Szkolenia pracowników LGD w okresie od 1.01.2016 do 31.12.2021

Data szkolenia	Temat szkolenia	Wykonawca szkolenia	Liczba przeszkolonych członków zarządu	Liczba przeszkolonych członków rady
23-24.02.2016	Szkolenie dla Rady i zarządu - metoda oceny i wyboru operacji	Michał Marciniak	2	15

27.06.2016	Szkolenie Zarządu w zakresie ustawy prawo o stowarzyszeniach, dokumenty i regulacje wewnętrzne LGD	Anna Golec	6	
29.09.2016	Szkolenie dla Rady dot. procedury naborów wniosków, kryteriów oceny i funkcjonowania aplikacji do elektronicznej oceny wniosków	Beata Świerczyńska, Paweł Solecki		14
19 - 21.10.2016	Szkolenie Zarządu i pracowników biura w zakresie prowadzenia działalności gosp. w stowarzyszeniach	Joanna Kopyto	6	
21.11.2016	Szkolenie dla Rady dot. procedury naborów wniosków, kryteriów oceny i funkcjonowania aplikacji do elektronicznej oceny wniosków	Beata Świerczyńska, Paweł Solecki		13
12.04.2017r	Szkolenie dla zarządu i Rady LGD z zasad konkurencyjności (org. Urząd Marszałkowski)	Joanna Gach	2	6
05.12.2017	Szkolenie - Odpowiedzialność członków zarządu NGO	Promyk Consulto Paweł Pogorzelski	2	
14.09.2017	Szkolenie dla Rady z zakresu procedur naboru wniosków. Monitoringu i ewaluacji LSR	Joanna Gach	2	14
23- 24.11.2017	Szkolenie - Monitoring i ewaluacja LSR	Piotr Jaworski	4	
05.12.2017	Szkolenie dla Zarządu z zakresu odpowiedzialności członków Zarządu	firma Promyk Consulto	7	
05/06/09. 02.2018	Szkolenie dla Rady LGD przez Urzędzie Marszałkowskim	WERBEL - Piotr Bębenek		7
09.07.2018	Szkolenie dla pracowników biura, zarządu i Rady LGD - RODO	Barbara Sosnicka	6	10
29- 30.11.2018	Szkolenie - Jak przygotować i przeprowadzić warsztat refleksyjny	Piotr Jaworski	1	
17.12.2018	Szkolenie Zarządu Rada LGD i pracowników biura Rady - Komunikacja wewnętrzna w organizacji, monitoring i ewaluacja własna	Michał Marciniak	7	14
02.03.2019	Szkolenie dla członków rady , zarządu i pracowników w zakresie procesu oceny i wyboru operacji 19.2 - przez UMWO	pracownicy departamentu PROW	1	4
24.06.2019	Szkolenie dla Rady LGD - procedury wyboru, obowiązki członków Rady, ocena zgodności	Anna Golec		13
30.11.2020	Szkolenie dla zarządu- Rozliczenie czasu pracy	Janusz Białek - OCDL	2	
05.11.2020	Szkolenie dla zarządu , pracowników - archiwizacja dokumentacji - przez UMWO	Paweł Wlezień	2	
28- 29.06.2021	Szkolenie dla zarządu i pracowników - Prawo budowlane	Magdalena Poptawska - Agnieszka Masłowska - Gądek	1	
06.10.2021	Szkolenie Dla Pracowników I Zarządu LGD - Kształtowanie relacji pracownik - przełożony	Magdalena Poptawska OCDL	2	
13.10.2021	Szkolenie dla zarządu - dostępność w NGO dla osób ze szczególnymi potrzebami	Katarzyna Sadło	1	

08.11.2021	Szkolenie dla zarządu- Rejestr Beneficjentów rzeczywistych	Katarzyna Sadło	1	
10.12.2021	Szkolenie dla zarządu, członków Rady LGD i Komisji Rewizyjnej - Rejestr Beneficjentów rzeczywistych	Anna Golec	6	13

Tabela 18. Szkolenia członków organów LGD w okresie od 1.01.2016 do 31.12.2021.

Szkolenia w LGD „Kraina Dinozaurów” miały dość szerokie spektrum tematyczne. Z jednej strony dotyczyły oczywistych zagadnień związanych z zadaniami pracowników i organów biura (procedur oceny i wyboru operacji, monitoring i ewaluacja), ale równocześnie takich zagadnień jak kształtowanie relacji pracownik-przełożony czy dostępność w NGO dla osób ze szczególnymi potrzebami. Zwraca uwagę duża ilość szkoleń dla członków organów LGD. Sami pracownicy biura podkreślają, że Rada i Zarząd nie stanowią „sztucznego tworu”, ale faktycznie się angażują w nałożone zadania i dużo wnoszą w pracę LGD. Znajduje to potwierdzenie między innymi w decyzji o przygotowywaniu kolejnej LSR „własnymi siłami”.

Ważny element działań, czyli plan komunikacji LGD skoncentrowany był na prowadzeniu czynności, które miały na celu wzmocnić wiedzę i akceptację kierunków działania, a także upowszechnić informacje o samej organizacji. Szczegółowy wykaz prowadzonych działań komunikacyjnych zamieszczono w poniższej tabeli.

Działanie komunikacyjne	Cel	Szczegóły	Wartość wskaźnika
- 2016 - 1. Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2015-2020	Poinformowanie ogółu mieszkańców o LSR	artykuły w prasie lokalnej: maj - listopad 2016	zestaw (1)
		spotkania i imprezy informacyjno-integracyjne: spływ kajakowy 4.06.2016, piknik ekologiczny w Juraparku -28.05.2016, udział w spotkaniach promocyjno-informacyjnych w 7 gminach członkowskich - lipiec- październik 2016	spływ(1) ekopiknik (1) spotkania w gminach (7)
2. Spotkania na temat zasad oceniania i wyboru	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, jej głównych celach, zasadach	artykuły w prasie lokalnej wrzesień – listopad 2016	zestaw (1)

projektów przez LGD	przyznawania dofinansowania oraz typach projektów, które będą miały największe szanse wsparcia z budżetu LSR	ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych oraz siedzibie LGD lipiec – grudzień 2016	zestaw (1)
		artykuły na stronach internetowych oraz portalach społecznościowych czerwiec – grudzień 2016	zestaw (1)
		spotkania informacyjno-szkoleniowe przed naborami – listopad – grudzień 2016	spotkania przed naborami (4)
		opracowanie i wydanie materiałów szkoleniowych – październik – grudzień 2016	zestaw (4)
3. Szkolenia	Podnoszenie poziomu wiedzy osób zaangażowanych w realizację LSR	2 szkolenia zarządu: - czerwiec 2016 (szkolenie z zakresu ustawy Prawo o stowarzyszeniach, dokumentów strategicznych związanych z PROW 2014-2020 dokumentów i regulacji wewnętrznych LGD) - październik 2016 (szkolenie z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej) 2 szkolenia rady opiniującej: 23-24 luty 2016 (dotyczące metod oceny i wyboru operacji dofinansowanych przez LGD w ramach LSR na lata 2014-2020) - wrzesień-listopad 2016 (dotyczące procedury naboru wniosków, kryteriów oceny, funkcjonowania aplikacji do elektronicznej oceny wniosków) - 1 szkolenie dla pracowników: październik 2016 (z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej w stowarzyszeniach.	szkolenia Zarządu (2), szkolenie Rady opiniującej (2) szkolenie dla pracowników (1)
- 2017 –	Informowanie o zasobach LGD i uzyskanie informacji zwrotnej nt, oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt, uzyskanie informacji do monitorowania poziomu wskaźników LSR	wydanie ulotek i materiałów promocyjnych - I półrocze 2017	Szt. 100000
1. Badanie satysfakcji wnioskodawców LGD dot. jakości pomocy świadczonej przez LGD na etapie przygotowywania wniosków o przyznanie pomocy		spotkania i imprezy informacyjno-integracyjne: spływ kajakowy czerwiec 2017, piknik ekologiczny w Gminie Turawa –maj- czerwiec 2017	Spływ, piknik ekologiczny (2)
		ankiety w wersji elektronicznej i papierowej rozsyłane do wnioskodawców styczeń-grudzień 2017	43 szt.
2. Spotkania na temat zasad oceniania i wyboru projektów przez LGD	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach interpretacji poszczególnych kryteriów oceny	4 spotkania informacyjno-szkoleniowe przed naborami - styczeń- grudzień 2017	4 szt.
		opracowanie i wydanie materiałów szkoleniowych - styczeń- grudzień 2017	Zestaw 38
3. Szkolenia	Podnoszenie poziomu wiedzy osób zaangażowanych w realizację LSR	1 szkolenia zarządu: II półrocze 2017 (szkolenie z zakresu odpowiedzialności członków Zarządu NGO (prawnej,	Szkolenie zarządu (1)

		<p>finansowej, karno-skarbowej, merytorycznej, kontaktu i współpracy z innymi organizacjami), zarządzanie organizacją;</p> <p>1 szkolenie rady : II półrocze 2017 (dotyczące procedury nabory wniosków kryteriom oceny (ewentualnym modyfikacjom), monitoringowi i ewaluacji wdrażania LSR, w razie potrzeby szkolenie nowych członków rady</p> <p>2 szkolenia dla pracowników: I półrocze 2017 – Szkolenie z zakresu BHP, zarządzania czasem własnym - organizacja i podnoszenie efektywności pracy</p> <p>II półrocze 2017 (profesjonalna obsługa beneficjenta, doskonalenie kontaktu z beneficjentami i umiejętności świadczenia usług doradczych)</p>	<p>Szkolenie rady (1)</p> <p>Szkolenia dla pracowników (2)</p>
- 2018 –			
1. Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2015-2020 oraz o dalszej możliwości aplikowania	Poinformowanie ponownie potencjalnych wnioskodawców o LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania dofinansowania oraz typach projektów, które będą miały największe szanse wsparcia w kolejnych latach realizacji budżetu LSR. Ponowne przekazanie informacji o możliwości aplikowania	artykuły w prasie lokalnej - I półrocze 2018	7 szt.
		impresja informacyjno-integracyjna: spływ kajakowy - czerwiec 2018	1 szt.
		wydanie materiałów, ulotek i plakatów	1 komplet
2. Kampania informacyjna nt. stopnia zrealizowania LSR i jej efektów	Poinformowanie ogółu mieszkańców o LSR oraz wstępnych efektach realizacji LSR	artykuły w prasie lokalnej – II półrocze 2018 r.	4 szt.
		spot w lokalnym radiu i telewizji	1 szt.
		impresja informacyjno- integracyjna na terenie jednej z gmin członkowskich LGD – II półrocze 2018 r.	1 szt.
		wydanie ulotek, materiałów.	1 komplet
3. Spotkania na temat zasad oceniania i wyboru projektów przez LGD	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach interpretacji poszczególnych kryteriów oceny używanych przez organ decyzyjny LGD	spotkania informacyjno-szkoleniowe przed naborami - styczeń- grudzień 2018	6 szt.
		opracowanie i wydanie materiałów szkoleniowych - styczeń- grudzień 2018	69 szt.
4. Szkolenia	Podnoszenie poziomu wiedzy osób zaangażowanych w realizację LSR	szkolenia zarządu, rady pracowników biura LGD - II półrocze 2018 (szkolenie - komunikacja wewnętrzna w organizacji, monitoring i ewaluacja	1 szt.

		własna dotycząca efektywności działań organów LGD w procesie wdrażania LSR	
- 2019 – 1. Spotkania na temat zasad oceniania i wyboru projektów przez LGD	Poinformowanie ponownie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach interpretacji poszczególnych kryteriów oceny używanych przez organ decyzyjny LGD (zwłaszcza kryteriów jakościowych). Ponowne przekazanie informacji o możliwości aplikowania.	prezentacje członków organu decyzyjnego w trakcie spotkań styczeń – grudzień 2019	6 szt.
		materiały szkoleniowe wręczane na spotkaniu styczeń – grudzień 2019	60 szt.
2. Podnoszenie poziomu wiedzy osób zaangażowanych w realizację LSR	Szkolenia	prezentacja materiałów szkoleniowych - styczeń – grudzień 2019	19 szt.
3. Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD w kolejnych konkursach, uzyskanie informacji do monitorowania poziomu wskaźników LSR	Badanie satysfakcji wnioskodawców LGD dot. jakości pomocy świadczonej przez LGD na etapie przygotowywania wniosków o przyznanie pomocy. Ocena wdrożenia wniosków	ankiety rozesłane do min. 50% wnioskodawców	
4. Poinformowanie ogółu mieszkańców o LSR oraz wstępnych efektach realizacji LSR	Kampania informacyjna nt. stopnia zrealizowania LSR oraz jej efektów	artykuły w prasie lokalnej styczeń – grudzień 2019	8 szt.
		spoty w lokalnym radiu i telewizji styczeń – grudzień 2019	1 szt.
		eventy i imprezy - styczeń – czerwiec 2019	1 szt.
		materiały promocyjne - styczeń – grudzień 2019	1 komplet
5. Aktywizacja, animacja i integracja mieszkańców LGD	Wydarzenia	- eventy i imprezy styczeń – grudzień 2019	1 szt.
		- wyjazd studyjny - styczeń – grudzień 2019	1 szt.
		- materiały informacyjno – promocyjne - styczeń – grudzień 2019	1 komplet
- 2020 – 1. Badanie satysfakcji wnioskodawców LGD dot. jakości pomocy świadczonej przez LGD na etapie przygotowywania i realizacji wniosków	Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy, uzyskanie informacji do monitorowania poziomu wskaźników LSR	ankiety w wersji elektronicznej rozsyłane na adresy email wnioskodawców - styczeń – grudzień 2020	ankiety rozesłane do min. 50% wnioskodawców (zakończonych konkursów)
2. Kampania informacyjna nt. głównych efektów LSR	Poinformowanie ogółu mieszkańców o efektach LSR	- artykuły w prasie lokalnej styczeń – grudzień 2020	7 szt.

na lata 2014-2020		- spoty w lokalnej telewizji styczeń – grudzień 2020	1 szt.
		- spotkania styczeń – grudzień 2020	7 szt.
		- publikacje styczeń – grudzień 2020	1 szt.
3. Wydarzenia	Aktywizacja, animacja i integracja mieszkańców LGD	- eventy i imprezy styczeń – grudzień 2020	2 szt.
		- wyjazd studyjny styczeń – grudzień 2020	1 szt.
- 2021 –	Podsumowanie realizacji LSR	artykuły w prasie lokalnej - styczeń – grudzień 2021	7 szt.
1. Kampania informacyjna nt. głównych efektów LSR na lata 2014-2020			
2. Wydarzenia – imprezy integracyjno - aktywizacyjne	Aktywizacja, animacja i integracja mieszkańców LGD	Imprezy integracyjno – aktywizacyjne styczeń – grudzień 2021	1 szt.
3. Opracowanie materiałów promocyjnych		materiały promocyjne - styczeń – grudzień 2021	1 komplet
4. Wydarzenie – Konkurs		konkurs	1 szt.
5. Promocja atrakcji turystycznych LGD „Kraina Dinozaurów”		Produkcja filmu	1 szt.
		Reklama prasowa	1 szt.

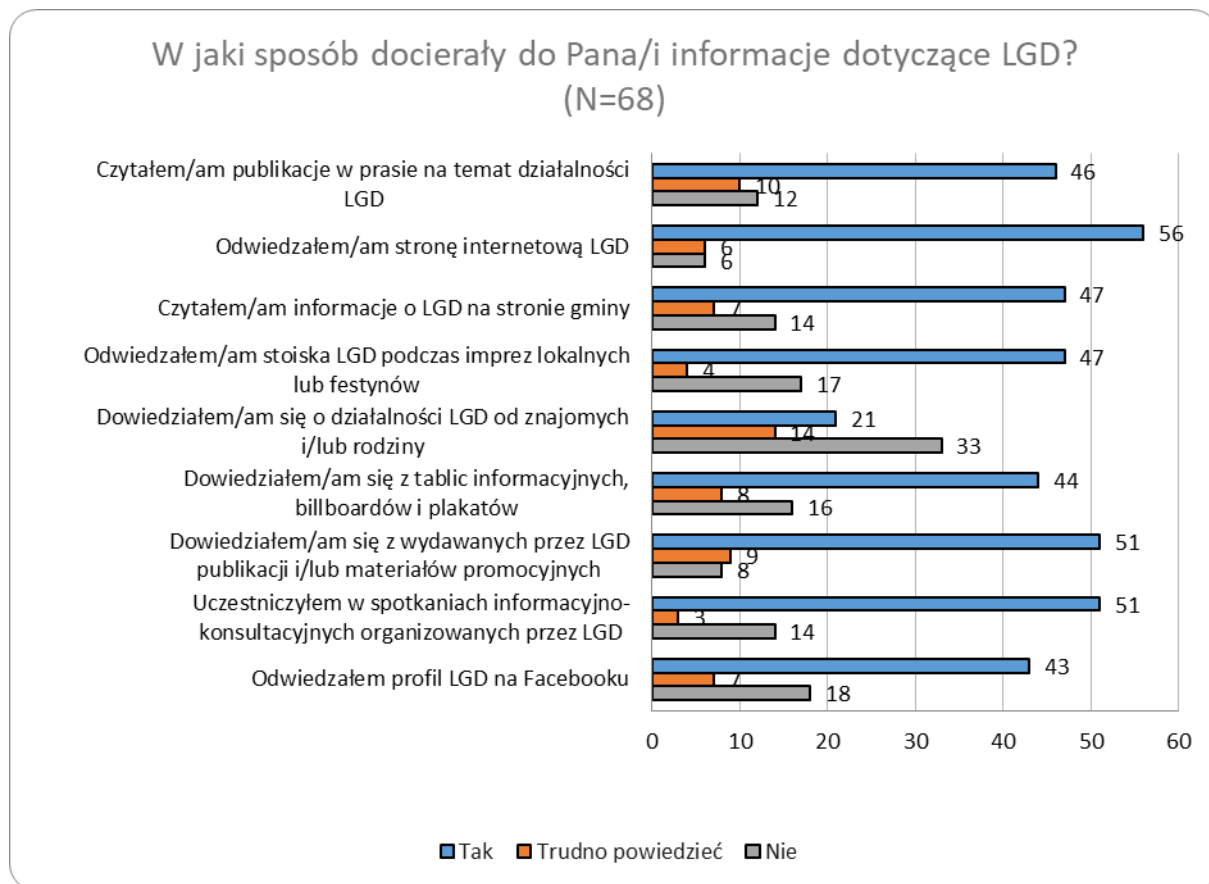
Tabela 194. Realizacja planu komunikacji przez LGD „Kraina Dinozaurów”.

Spośród działań komunikacyjnych najlepiej sprawdziły się informacje zamieszczane na stronach internetowych, ale też artykuły w prasie lokalnej. Pozytywnym aspektem był też spot przygotowany dla telewizji. Duży nacisk położony jest w „Krainie Dinozaurów” na komunikację bezpośrednią. Tutaj wymienić można udział w rozmaitych targach czy imprezach plenerowych. Pracownicy LGD entuzjastycznie wypowiadali się o spotkaniach aktywizacyjno-integracyjnych. Bardzo ciekawym podejściem do tematu był np. spływ kajakowy czy śniadania dla burmistrzów i wójtów lub wóldarzy gmin.

Nawiązując do planu komunikacyjnego, warto sprawdzić opinie samych mieszkańców gmin obszaru LGD na temat tego, czy komunikacja była efektywna. W ankiecie zadano pytanie o rozpoznawalność LGD „Kraina Dinozaurów”. Wszyscy 68 badani mieszkańcy

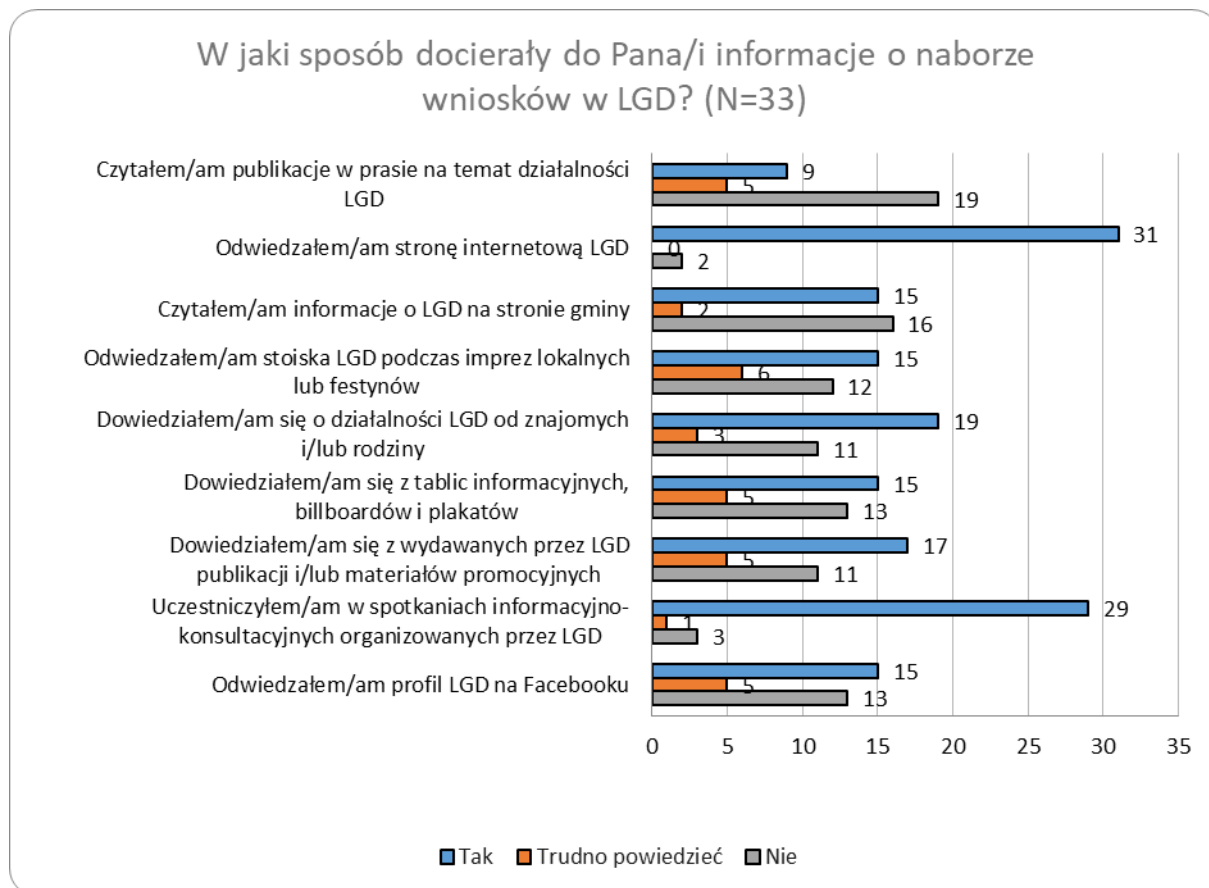
stwierdzili, iż słyszeli o LGD. W dalszym etapie postanowiono zapytać, w jaki sposób dotarli do informacji o LGD.

Wykres 2. Metody docierania informacji o LGD „Kraina Dinozaurów” do mieszkańców obszaru.

Dane z powyższego wykresu pokazują, iż przygotowany plan komunikacji spełnił swoje zadanie. Najwięcej mieszkańców gmin obszaru LGD biorących udział w badaniu wskazało, iż źródłem informacji o „Krajinie Dinozaurów” było odwiedzanie strony internetowej LGD (56 wskazań), ale niewiele mniej osób wskazało wydawane przez LGD publikacje i/lub materiały promocyjne oraz uczestnictwo w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez „Krajinę Dinozaurów” (po 51 wskazań). Pokazuje to jednoznacznie, iż skuteczne są zarówno wirtualne kanały komunikacji, jak i bardziej tradycyjne metody. W dalszej kolejności respondenci wskazali informacje zamieszczane o LGD na stronach internetowych gmin oraz odwiedzanie stoisk LGD w trakcie imprez lokalnych czy festynów (po 47 wskazań) oraz publikacje w prasie na temat działalności LGD (46). Duże znaczenie miały też tablice informacyjne, billboardy i plakaty (44) oraz

odwiedzanie profilu LGD na Facebooku (43). W kontekście działań komunikacyjnych, warto też sprawdzić, w jaki sposób docierały do potencjalnych beneficjentów informacje o naborze wniosków w LGD. Szczegóły obrazuje poniższy wykres.

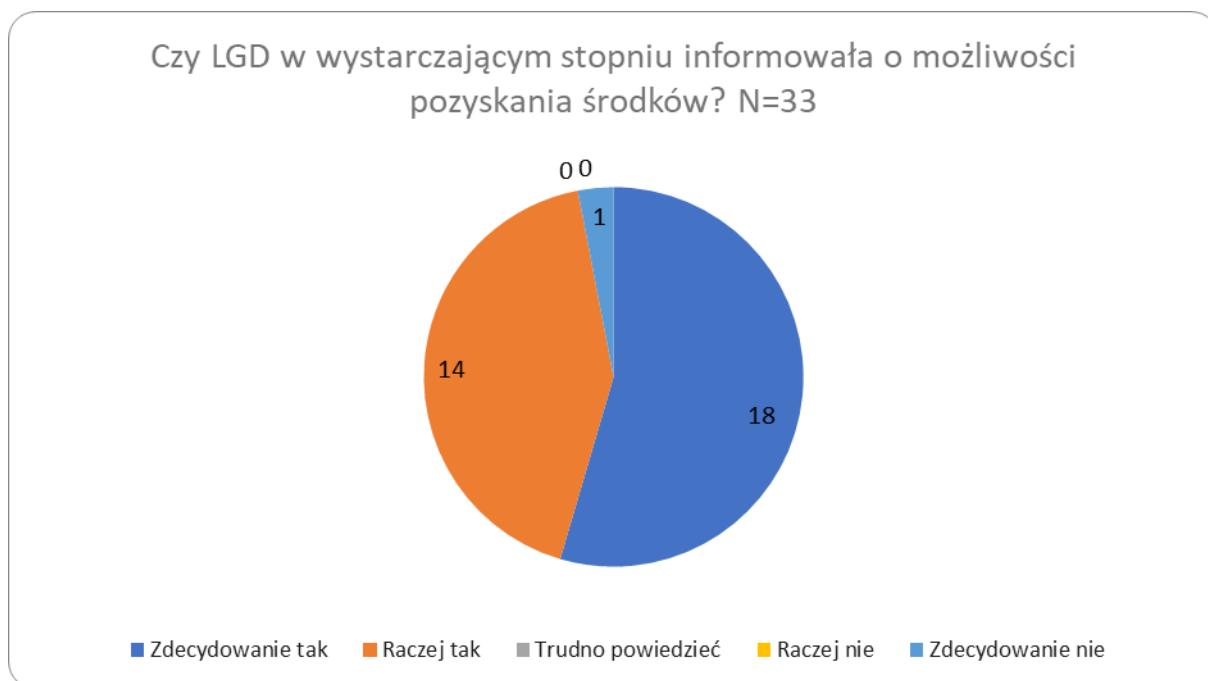

Wykres 3. Metody docierania informacji o naborach w LGD „Kraina Dinozaurów” do potencjalnych beneficjentów.

Ankietowani potencjalni beneficjenci potwierdzają, że sieć internetowa to aktualnie najlepszy kanał komunikacyjny. Prawie wszyscy respondenci (31 z 33) wskazali, iż to strona internetowa LGD stanowiła źródło informacji o naborze. Na drugiej pozycji znalazły się spotkania informacyjno-konsultacyjne i tę odpowiedź wybrało 29 ankietowanych. Pozostałe odpowiedzi miały już nieco mniej wskazań, ale należy stwierdzić, że i tak istotną rolę odegrało na pewno pozyskiwanie informacji o LGD od rodziny/znajomych (19) oraz wydawane przez „Krainę Dinozaurów” publikacje i/lub materiały promocyjne (17). Mniej niż połowa ankietowanych (po 15) wybrała jako źródło informacji odwiedzanie profilu LGD na Facebooku, tablice informacyjne, billboardy i plakaty, odwiedzanie stoisk LGD w trakcie

impresz lokalnych czy festynów oraz informacje o LGD zawarte na stronach gmin. Najbardziej wypadły publikacje w prasie na temat działalności LGD, które zebrały najmniej pozytywnych wskazań (9) i jednocześnie najwięcej negatywnych (19).

Istotne jest także sprawdzenie, jak badani beneficjenci oceniają to, czy LGD w wystarczającym stopniu informowała o możliwości pozyskania środków. Szczegóły obrazuje poniższy wykres.

Wykres 4. Ocena beneficjentów na temat stopnia informowania przez LGD o możliwości pozyskania środków.

Ankietowani beneficjenci bardzo pozytywnie oceniają działalność Biura LGD w aspekcie informowania o możliwości pozyskania środków. 32 z 33 badanych pozytywnie wypowiedziało się w tej kwestii, z czego odpowiedź „zdecydowanie tak” wybrało 18 z nich. Warto podkreślić, że tylko jeden z ankietowanych beneficjentów ocenił negatywnie LGD w tym temacie. Można więc stwierdzić, że „Kraina Dinozaurów” wywiązuje się z jednego z podstawowych zadań, do jakiego zostało powołana.

Biuro LGD stosowało zróżnicowane formy doradztwa (szkolenie, konsultacje, doradztwo indywidualne) dostosowując się do potrzeb beneficjentów. Przekładało się ono jak najbardziej na jakość wniosków, a co bardzo istotne jest dodatkowo punktowane we

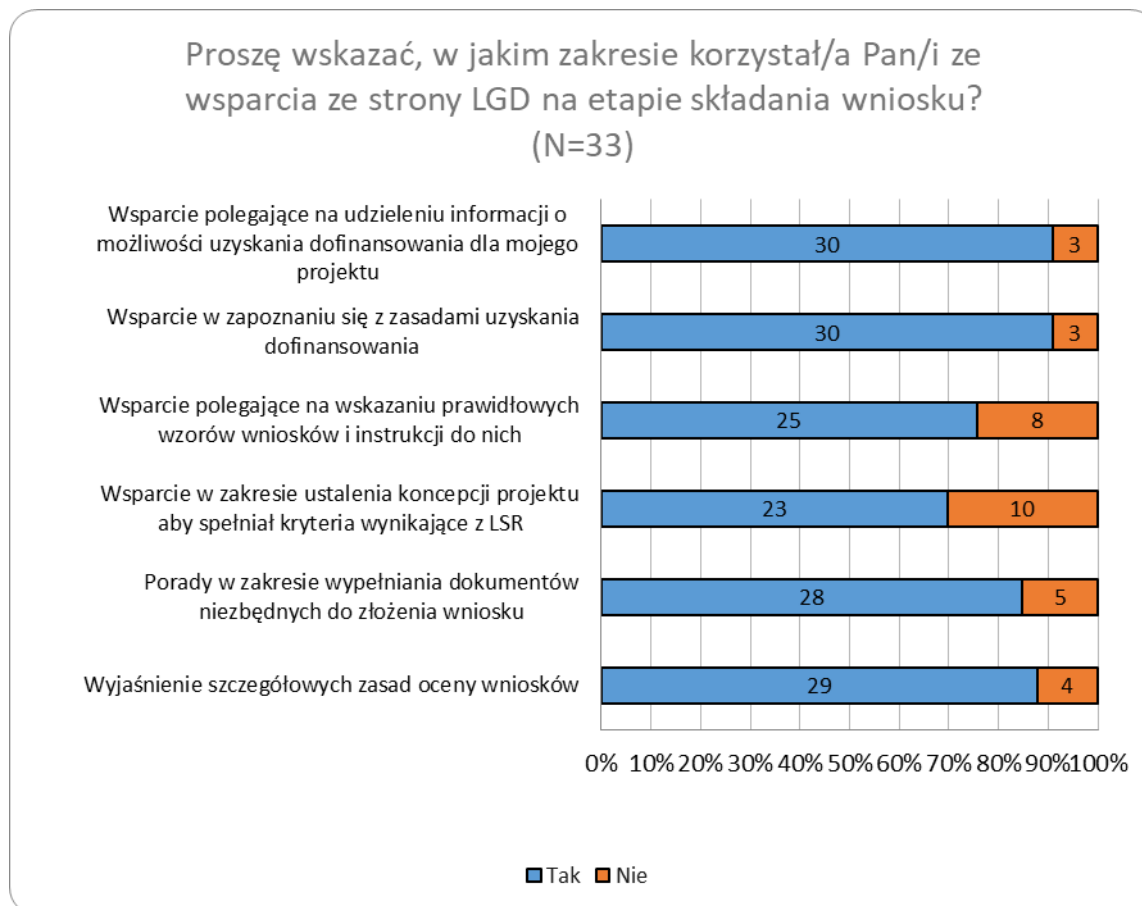
wniosku. Działania doradcze prowadzono w większości samodzielnie, choć warto podkreślić, że zatrudniono ekspertów z zewnątrz do specjalistycznego doradztwa z zakresu przygotowywania biznesplanu z uwagi na fakt, iż to zagadnienie sprawiało pewne problemy. Wsparcie dla wnioskodawców, beneficjentów czy innych podmiotów świadczone przez cały rok, nie tylko w trakcie naborów. Korzystano z różnych form przekazywania informacji (e-mail, telefon, spotkania osobiste) i warto zwrócić uwagę, że w ostatnich latach to doradztwo telefoniczne stało się najbardziej popularnym rozwiązaniem. Szczegóły dotyczące form przekazywania informacji zamieszczono w poniższej tabeli.

	Dane na dzień					
	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021
Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa w biurze	116	120	171	78	51	34
Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa udzielonych telefonicznie	153	43	25	153	103	26
Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa mailowo/ przez Internet	10	11	15	14	27	41
Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa (suma wierszy powyżej)	279	174	211	245	181	101

Tabela 205. Doradztwo w Biurze LGD „Kraina Dinozaurów”.

W kontekście doradztwa, warto spojrzeć na wyniki ankiet przygotowanych dla beneficjentów. Zdecydowana większość ankietowanych beneficjentów korzystała z szerokiego zakresu wsparcia ze strony LGD na etapie składania wniosku. Najczęściej korzystano (30 z 33 badanych) ze wsparcia polegającego na udzieleniu informacji o możliwości uzyskania dofinansowania dla projektu oraz wsparcia w zapoznaniu się z zasadami uzyskania dofinansowania. Niewiele mniej osób wskazało, iż skorzystało z wyjaśnień szczegółowych zasad oceny wniosków (29) oraz porad w zakresie wypełniania dokumentów koniecznych do złożenia wniosku (28). Dużo ankietowanych beneficjentów (25) stwierdziło, iż sięgnęło po wsparcie polegające na wskazaniu prawidłowych wzorów

wniosków i instrukcji do nich. Najbardziej korzystano natomiast ze wsparcia w zakresie ustalenia koncepcji projektu, by spełniał kryteria wynikające z LSR (23). Szczegóły zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 5. Zakres wsparcia udzielonego beneficjentom ze strony LGD na poszczególnych etapach składania wniosku.

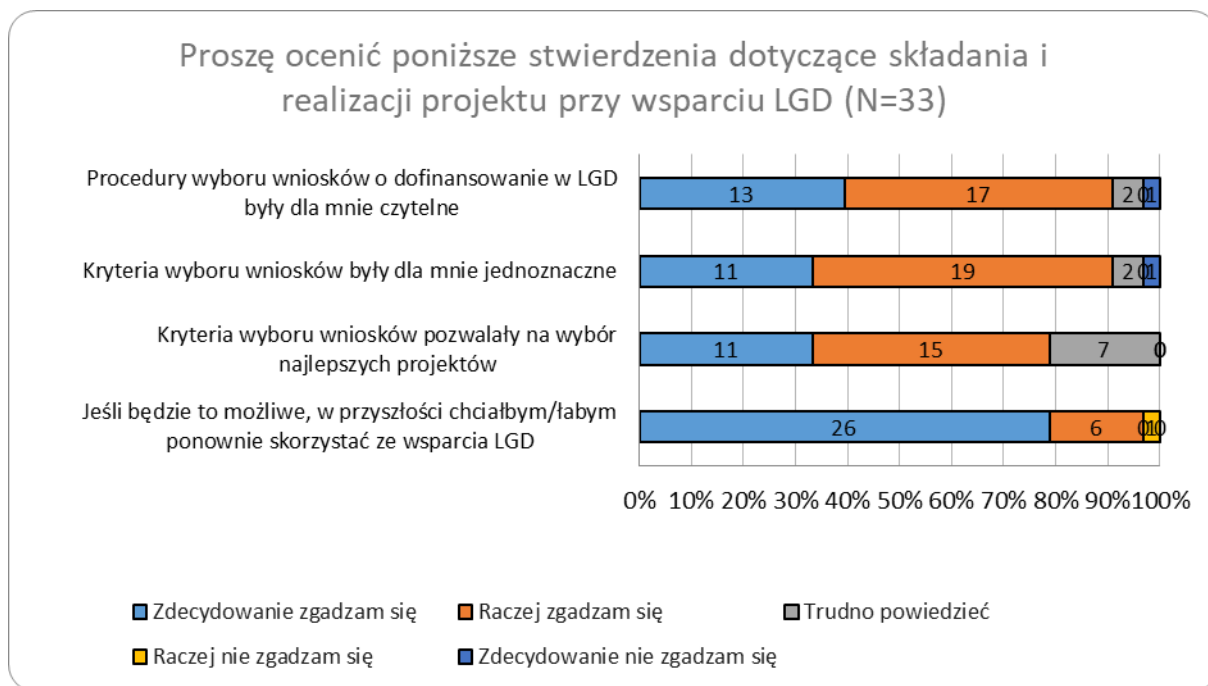
Samo doradztwo ocenione zostało przez badanych beneficjentów bardzo pozytywnie. Dotyczy to zarówno etapu składania wniosku, jak i etapu realizacji operacji oraz etapu rozliczania operacji. Zakres udzielonych porad spełnił oczekiwania beneficjentów, podobnie rzecz przedstawia się w przypadku przydatności udzielanych porad. Warto przede wszystkim podkreślić bardzo wysokie oceny dotyczące przygotowania merytorycznego doradców LGD „Kraina Dinozaurów” i fakt, iż krytyczne głosy były pojedyncze. Szczegóły obrazuje poniższa tabela.

Ocena wsparcia udzielonego beneficjentowi przez LGD na różnych etapach prowadzenia operacji								
		Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie	N
Etap składania wniosku	Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	23	8	0	1	1	0	33
	Udzielone porady były przydatne	19	13	0	0	1	0	33
	Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	22	8	1	2	0	0	33
Etap realizacji operacji	Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	21	7	0	1	1	3	33
	Udzielone porady były przydatne	21	8	0	1	0	3	33
	Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	21	7	0	2	0	3	33
Etap rozliczania operacji	Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	21	8	0	1	1	2	33
	Udzielone porady były przydatne	22	8	0	0	1	2	33
	Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	21	8	1	0	1	2	33

Tabela 21. Ocena wsparcia udzielonego beneficjentowi przez LGD na różnych etapach prowadzenia operacji.

Ankietowani beneficjenci zostali poproszeni o ocenę poszczególnych elementów procesu składania i realizacji projektu przy wsparciu LGD. Wyniki okazały się bardzo pozytywne, a głosy krytyczne były pojedyncze. Bardzo dobrze oceniono więc czytelność procedury wyboru wniosków o dofinansowanie w LGD, a także jednoznaczność kryteriów wyboru wniosków. Respondenci uznali też, że kryteria wyboru wniosków pozwalały na

wyбір najlepszych projektów. O tym jak dobrze oceniana jest potrzeba funkcjonowania i sama działalność LGD najlepiej świadczy fakt, iż tylko jeden z 33 badanych beneficjentów wykluczył zabieganie o ponowne wsparcie ze strony LGD w przyszłości (gdyby pojawiła się taka możliwość), a aż 26 ankietowanych wskazało odpowiedź „zdecydowanie tak” w tym temacie. Szczegóły ocen poszczególnych stwierdzeń dotyczących procesu składania i realizowania projektu przy wsparciu LGD zaprezentowano na poniższym wykresie.

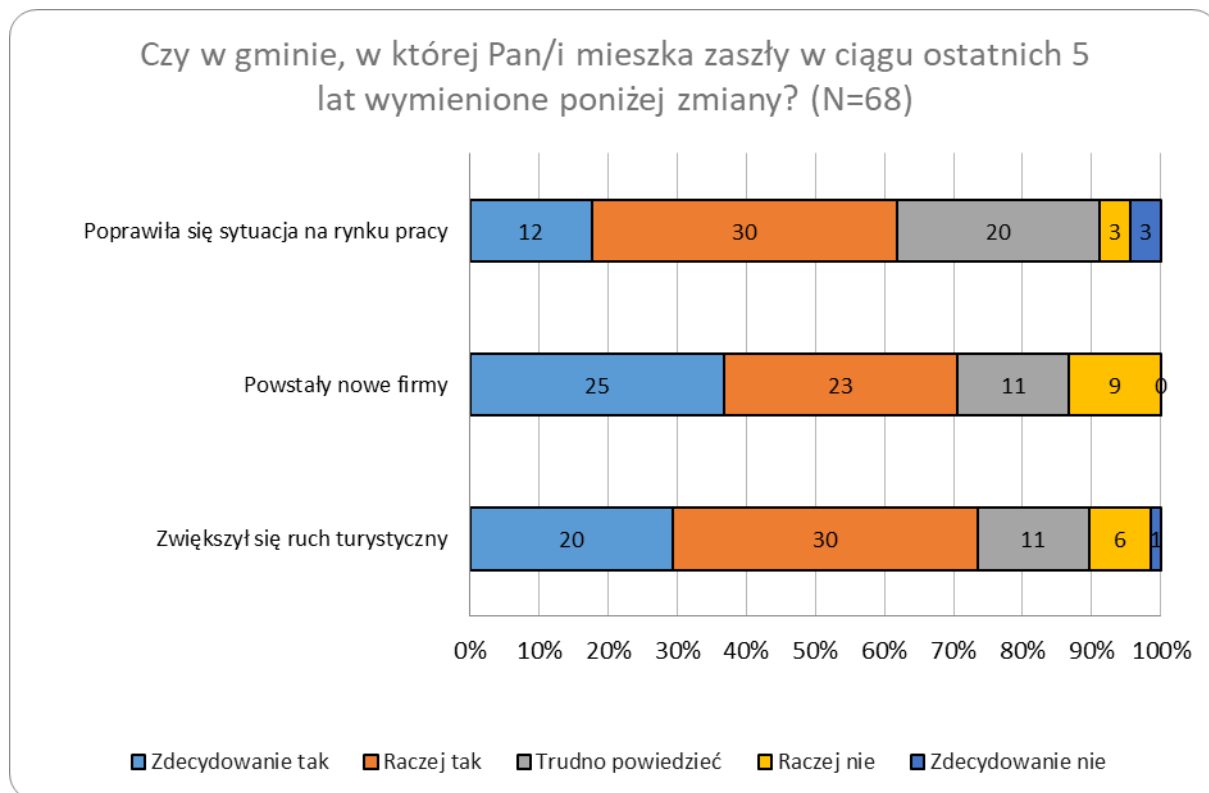

Wykres 6. Ocena stwierdzeń dotyczących składania i realizowania projektu przy wsparciu LGD „Kraina Dinozaurów”.

6. Zmiany na obszarze objętym LSR w ocenie członków lokalnej społeczności

LGD „Kraina Dinozaurów” prowadziła w ostatnich latach działania, które odpowiadały w znaczącym stopniu na potrzeby społeczności i samego obszaru LGD w różnych obszarach (m.in. turystyka, produkty lokalne, ekologia, infrastruktura, przedsiębiorczość). Warto sprawdzić jak sami mieszkańcy, którzy oddali swoje głosy w ankiecie, oceniają zmiany jakie zaszły w przeciągu ostatnich pięciu lat na obszarze LGD i czy potwierdzają one obraz wyłaniający się z danych zaprezentowanych we wcześniejszych częściach raportu. Na

początek analizie poddane zostaną opinie na temat przedsiębiorczości. Szczegóły obrazuje poniższy wykres.

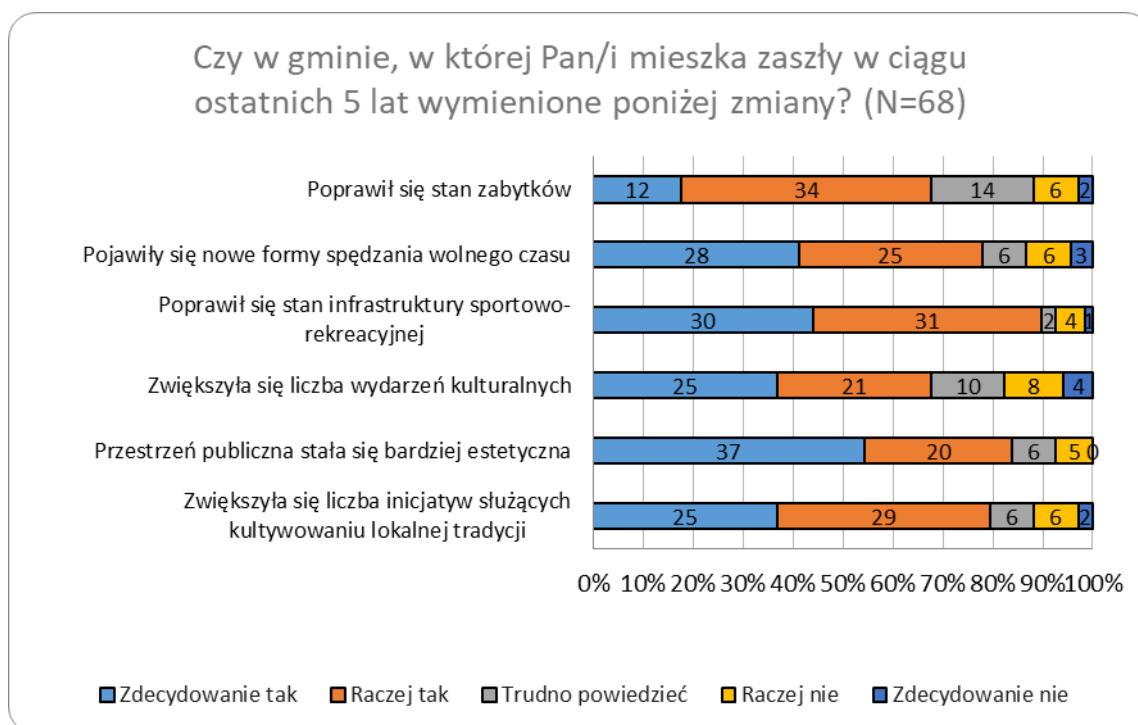

Wykres 71. Ocena zmian dotyczących rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.

Mieszkańcy, którzy oddali swoje głosy w ankiecie bardzo pozytywnie oceniają zmiany na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat. Zdecydowana większość respondentów potwierdza poprawę w obszarze turystyki. Zwiększenie się ruchu turystycznego odnotowało 50 spośród 68 respondentów, a tylko 7 było przeciwnego zdania. Bardzo dobrze kształtują się też opinie dotyczące gospodarki. Aż 48 badanych mieszkańców zauważyło powstanie nowych firm, a 42 ogólną poprawę sytuacji na rynku pracy (przeciwnego zdania było odpowiednio 9 i 6 osób). Można więc uznać, że badani dostrzegają zmiany, o jakich mowa była przy okazji opisywania danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Kolejną kwestią, której warto poświęcić uwagę są zmiany atrakcyjności zamieszkiwanego obszaru, zarówno pod względem potrzeb mieszkańców, jak i potencjalnych turystów. Szczegóły pokazuje poniższy wykres.

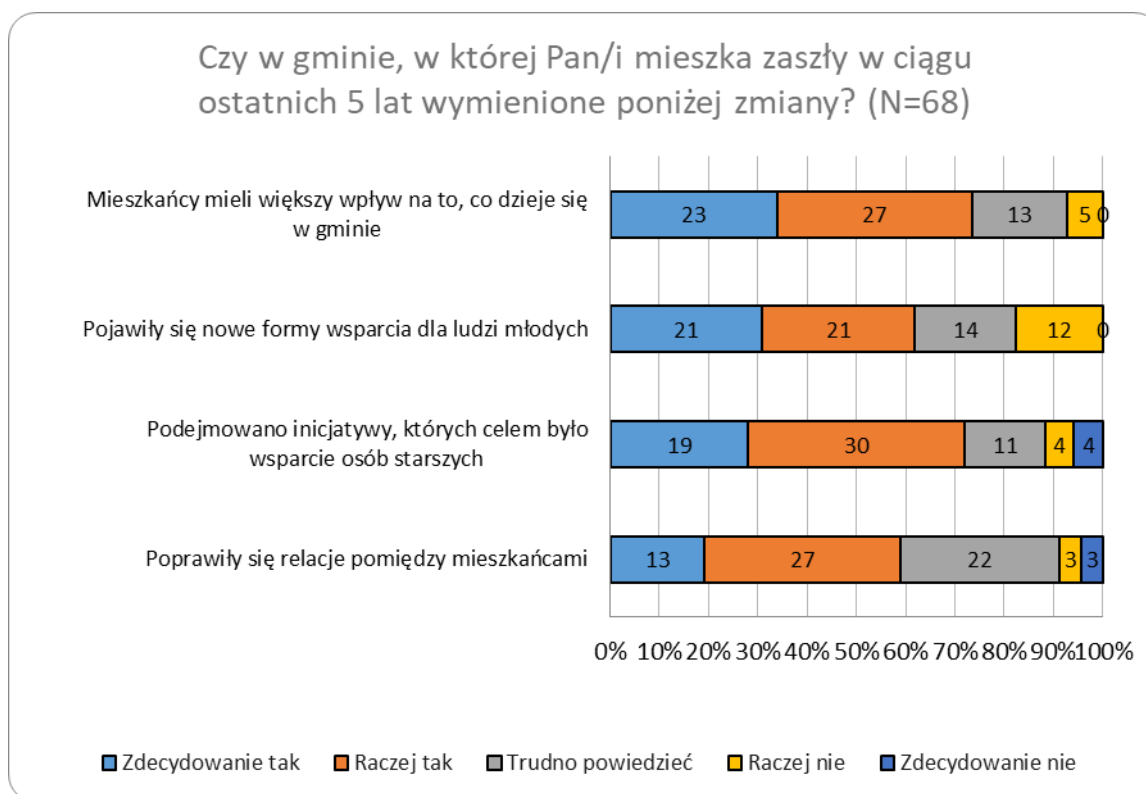

Wykres 8. Ocena zmian dotyczących kultury i rekreacji na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.

Spośród obszarów kultury i rekreacji, największa grupa badanych mieszkańców odnotowała poprawę stanu infrastruktury-rekreacyjnej (61 pozytywnych ocen i 5 negatywnych). Respondenci zauważyli również poprawę estetyki przestrzeni publicznej (57) oraz zwiększenie się inicjatyw służących kultywowaniu lokalnej tradycji (54). Bardzo dużo badanych mieszkańców podkreśliło też pojawienie się nowych form spędzania wolnego czasu (53). Odrobinę gorzej oceniono zwiększenie się liczby wydarzeń kulturalnych (46) i poprawę stanu zabytków (46), ale ilość pozytywnych głosów i tak jest imponująca. LGD „Kraina Dinozaurów” prowadziła szereg działań w wymienionych obszarach i można stwierdzić, iż w mniejszy czy większy sposób przysłużyła się rozwojowi w tym zakresie.

Warto przyjrzeć się opinii badanych w kwestii aktywizacji i kapitału społecznego.

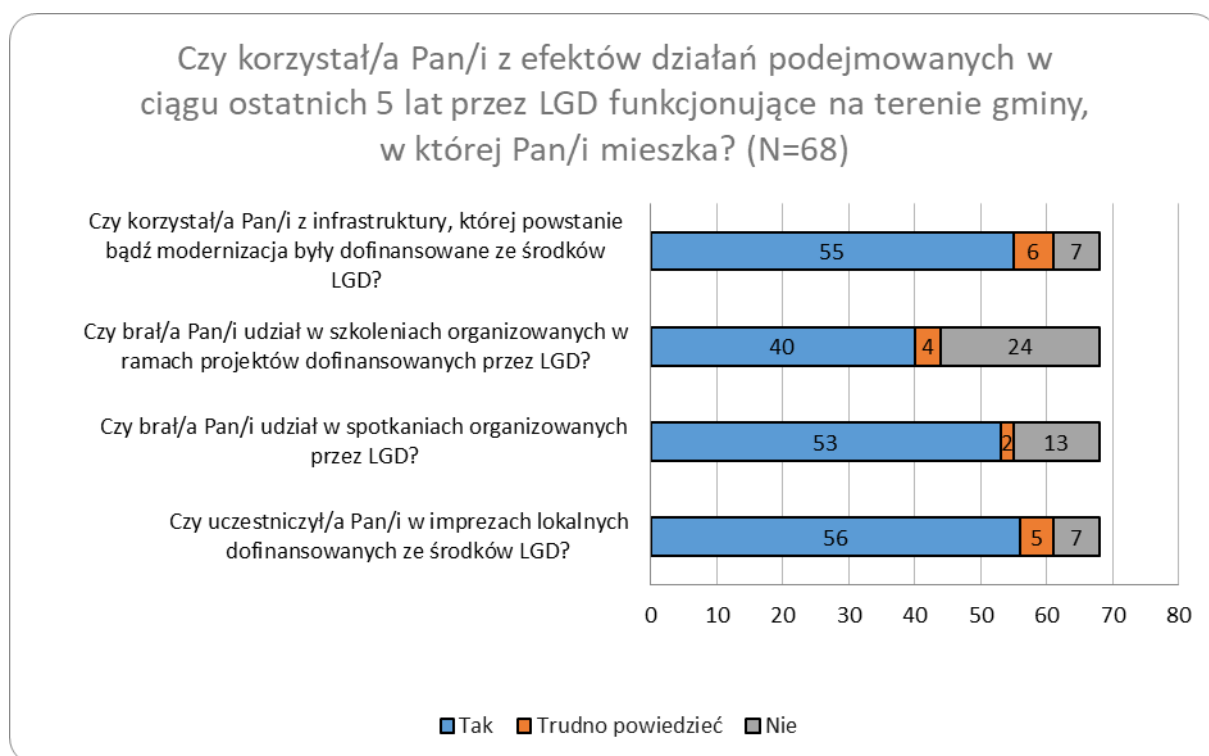
Wykres 9. Ocena zmian dotyczących aktywizacji i kapitału społecznego na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.

Badani mieszkańcy gmin obszaru LGD są bardzo entuzjastyczni w temacie zmian dotyczących aktywizacji i kapitału społecznego. Zdecydowana większość ankietowanych odnotowała fakt, iż na przestrzeni ostatnich lat mieszkańcy mieli większy wpływ na to, co dzieje się w gminie - tego rodzaju zdanie wyraziło 50 z 68 respondentów, a 5 miało zdanie przeciwne (pozostali wskazali odpowiedź „trudno powiedzieć”). Nieco gorzej, aczkolwiek dalej imponująco, przedstawiają się opinie dotyczące poprawy relacji między mieszkańcami - 40 osób odnotowało tego rodzaju zmianę, a 6 miało opinie przeciwną. Mimo pozytywnych wyników, niezbędne są na pewno dalsze działania. Pomocne będą w tym między innymi kolejne przedsięwzięcia służące integracji społecznej i wzmocnieniu poczucia jedności i tożsamości, wspieraniu lokalnych liderów i działaczy w organizacjach pozarządowych.

Bardzo pozytywnie mieszkańcy ocenili też podejmowanie inicjatyw, których celem było wsparcie osób starszych. Odnotowało to 59 ankietowanych, a 8 uznało, że nie doszło do tego rodzaju inicjatyw. Mniej entuzjastycznie oceniono pojawienie się nowych form wsparcia dla ludzi młodych - 42 osoby wskazało tego rodzaju zmiany, a 12 było przeciwnego zdania.

W obliczu tendencji związanych ze starzeniem się społeczeństwa i emigracją młodych ludzi, kontynuowanie operacji przeznaczonych dla tych grup w przyszłości wydaje się w konsekwencji konieczne.

Kolejną kwestią, której warto poświęcić uwagę, są opinie badanych mieszkańców na temat efektów działań podejmowanych w ciągu ostatnich 5 lat przez LGD.

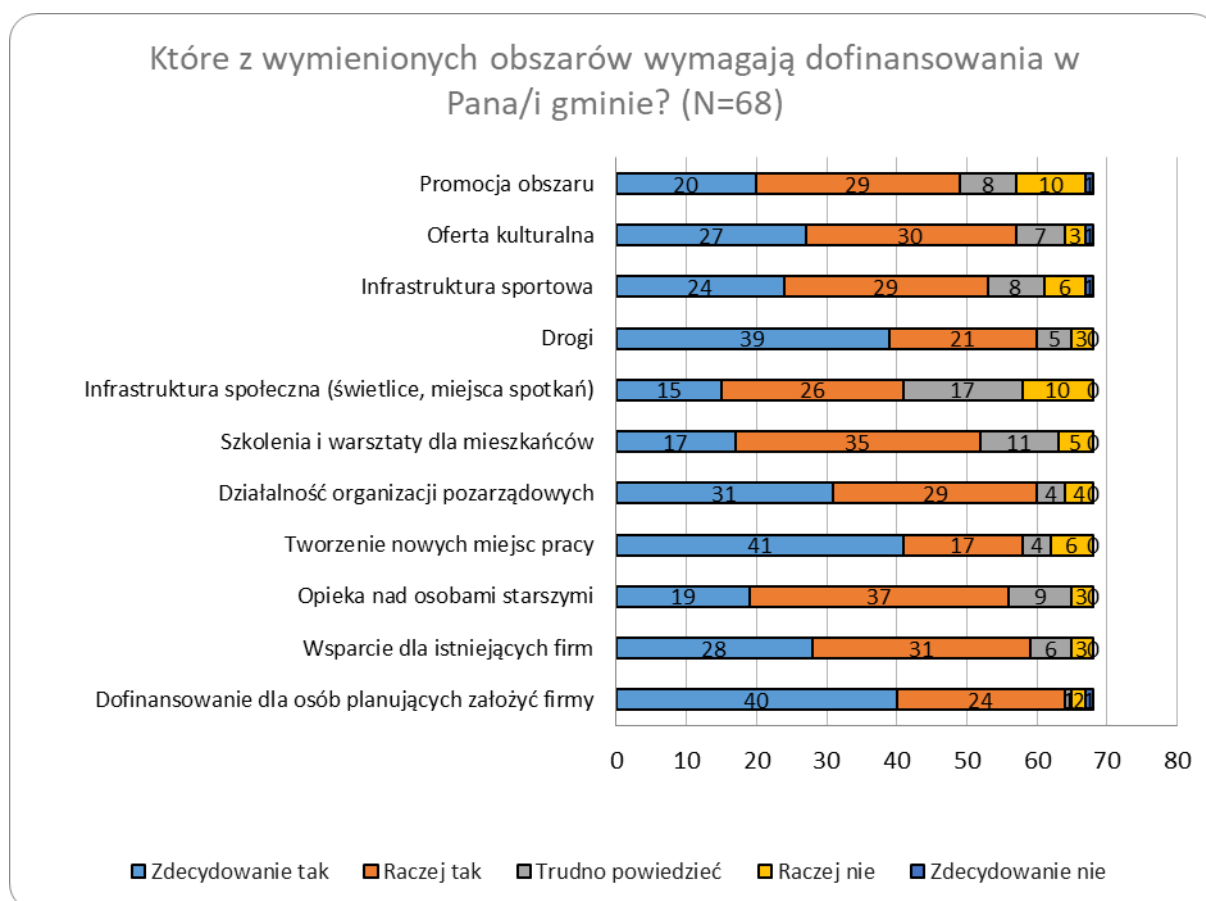

Wykres 10. Korzystanie z efektów działalności LGD „Kraina Dinozaurów”.

W przeciągu ostatnich 5 lat na terenie „Krainy Dinozaurów” mieszkańcy gmin obszaru LGD bardzo ochoczo korzystali z działań podejmowanych przez LGD. Aż 56 z 68 ankietowanych stwierdziło, iż brało udział w imprezach lokalnych dofinansowanych z środków LGD, a 55 korzystało z infrastruktury, której powstanie lub modernizacja były dofinansowane z środków LGD. Bardzo dobrze prezentują się też wyniki dotyczące udziału respondentów w spotkaniach organizowanych przez LGD, co wskazało 53 ankietowanych mieszkańców. Najmniej, 40 osób stwierdziło natomiast, iż brało udział w szkoleniach organizowanych w ramach projektów dofinansowanych przez LGD. Warto dodatkowo pamiętać o tym, iż badani mieszkańcy niekoniecznie musieli wiedzieć, czy infrastruktura, szkolenia, spotkania czy imprezy były organizowane czy dofinansowywane przez LGD (stąd

też dużo wskazań na odpowiedź „trudno powiedzieć”), co tylko jeszcze bardziej pozwala docenić zaprezentowane wyniki.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na to, jakie zdanie mają badani mieszkańcy gmin obszaru LGD na temat obszarów wymagających dofinansowania w gminach i tym samym ewentualnych przyszłych działań „Krainy Dinozaurów”.

Wykres 2. Obszary wymagające dofinansowania w ocenie badanych mieszkańców gmin obszaru.

Badani mieszkańcy gmin LGD „Kraina Dinozaurów” wskazali, iż obszarów wymagających dofinansowania jest ciągle bardzo dużo. Za bardzo istotny obszar wymagający dofinansowania uznane zostały działania przedsiębiorcze. Tworzenie nowych miejsc pracy okazało się ważne dla 58 spośród 68 badanych mieszkańców gmin obszaru LGD, wsparcie dla istniejących firm dla 59 osób, a dofinansowanie dla planujących założyć firmy aż dla 64 ankietowanych. Przeciwnego zdania były pojedyncze osoby (odpowiednio 6, 3 i 3). LGD

„Kraina Dinozaurów” powinna więc w dalszym ciągu dużą wagę przykładac do operacji polegających na utworzeniu i rozwoju przedsiębiorstw.

Bardzo duża liczba ankietowanych uznała, iż to infrastruktura drogowa wymaga odpowiednich działań - 60 spośród 68 badanych wskazało tę odpowiedź, z czego „zdecydowanie tak” zaznaczyło 39 spośród nich, a przeciwną opinię miały tylko 3 osoby. Opieka nad osobami starszymi została uznana za istotny obszar przez 56 osób (19 spośród nich zaznaczyło odpowiedź „zdecydowanie tak”, a pozostali „raczej tak”), a jedynie 3 ankietowanych stwierdziło, iż jest to obszar nieważny, w tym tylko jedna „zdecydowanie”. Potwierdzenie znalazła więc opinia, iż niezbędne wydaje się rozważenie większej liczby operacji kierowanych do starszych osób.

Całkiem duża liczba osób (59) wskazała na istotę promocji obszaru. 41 ankietowanych (z czego „zdecydowanie” na tak było 15 badanych) uznało, że to infrastruktura społeczna (świetlice, miejsce spotkań) stanowi ważny obszar działania wymagający dofinansowania. Więcej, bo 57 osób wskazało ofertę kulturalną („zdecydowanie tak” wskazało 27 badanych), a 59 infrastrukturę sportową („zdecydowanie tak” wskazało 24 ankietowanych). Interesująco przedstawiają się wskazania dotyczące szkoleń i warsztatów dla mieszkańców i działalności organizacji pozarządowych – odpowiednio 52 i 60 osób uznało, iż są to obszary wymagające dofinansowania.

6. Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze

6.1. Ocena wpływu na główny cel LSR

W trakcie pracy nad LSR sformułowano dwa cele główne i siedem celów szczegółowych. Pierwszy cel główny dotyczył wzrostu konkurencyjności obszaru objętego LSR i ochrony środowiska. W jego ramach wskazano cztery cele szczegółowe: rozwijanie infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej; rozwój rynków zbytu i promocja produktów i usług lokalnych; rozwój przedsiębiorczości; poprawa stanu środowiska naturalnego. Drugi cel główny to natomiast zwiększenie integracji i poczucia przynależności do obszaru objętego LSR, w którego ramach wskazano trzy cele szczegółowe: wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych oraz edukacja społeczności lokalnej; zachowanie dziedzictwa lokalnego; promocja obszaru objętego LSR.

Postęp realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju nie budzi większych zastrzeżeń, a warte podkreślenia jest, iż w przypadku sporej części wskaźników osiągnięto już stan docelowy. Poziom realizacji przedsięwzięć zbliża więc LGD do osiągnięcia zamierzonych w LSR celów. „Kraina Dinozaurów” starała się także, by w prowadzonych operacjach nie chodziło tylko o osiągnięcie wskaźników, ale by faktycznie poprawiały one sytuację na obszarze. Warto w tym aspekcie podkreślić pozytywne opinie mieszkańców przytoczone w raporcie dotyczące poprawy sytuacji na rynku pracy, pojawienia się nowych firm, zwiększenia ruchu turystycznego, rozwoju infrastruktury, a także pozytywnych zmian związanych z kulturą i rekreacją czy rozwoju kapitału społecznego na przestrzeni ostatnich lat. LGD „Kraina Dinozaurów” na pewno odegrała w rozwoju tych obszarów bardzo istotną rolę.

6.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny

Kapitał społeczny jest uważany za kluczowy element służący rozwojowi. W najprostszym ujęciu stanowi on zestaw norm, wartości czy sieci wzajemnych zależności,

które dają możliwość efektywnego działania. LGD „Kraina Dinozaurów” doskonale zdawała sobie sprawę z istoty działań z tego zakresu.

W ramach operacji z rozwoju kapitału społecznego dofinansowano projekty inwestycyjne stowarzyszeń. Zorganizowano też szereg wydarzeń sportowych i kulturalnych oraz warsztaty edukacyjno-integracyjne i spotkania integracyjno-aktywizacyjne. Udzielano organizacjom pomocy merytorycznej, w tym przeprowadzono szkolenia finansowo-księgowo, organizacyjne i prawne. Rezultatem prowadzonych operacji było zwiększenie aktywności poprzez działania w ramach realizowanych projektów LGD, ale także wzrost zainteresowania składaniem wniosków, wzrost identyfikacji z regionem, a dodatkowo pojawienie się nowych podmiotów i liderów oraz nowych członków stowarzyszenia.

W kontekście przyszłości interesująco przedstawiają się wyniki ankiety przeprowadzonej wśród mieszkańców gmin obszaru LGD, gdzie zdecydowana większość osób wskazała, iż bardzo istotnymi obszarami wymagającymi dofinansowania są szkolenia i warsztaty dla mieszkańców, działalność organizacji pozarządowych. Jednoznacznie potwierdza to opinie, iż działania tego rodzaju są niezbędne.

6.3. Przedsiębiorczość

Działania służące promowaniu i rozwojowi przedsiębiorczości zostały uznane za kluczowe w realizowanej LSR. W ostatnich latach sytuacja na obszarze LGD dotycząca przedsiębiorczości się poprawiła. W większości gmin obszaru LGD wzrosła liczba pracujących, odnotowano spadek udziału bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności, wzrost zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON oraz wzrastającą liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. LGD „Kraina Dinozaurów” odegrała w tym aspekcie istotną rolę i wpłynęła między innymi na wzrost postaw przedsiębiorczych. Dotychczasowe działania pokazują duże zainteresowanie ze strony przedsiębiorców i osób chcących podjąć działalność gospodarczą. Udało się zrealizować wiele ciekawych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa, a warto zwrócić uwagę, że w tym przedsięwzięciu docelowe wartości wskaźników na przestrzeni ostatnich lat

wzrastały wskutek pojawienia się nowych środków. Pozytywnie należy ocenić także realizację operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa, w przypadku których nie ma większych obaw o osiągnięcie stanu docelowego.

W działaniach kierowanych dla przedsiębiorców LGD przyznawała dodatkowe punkty za partnerstwo, co miało na celu współpracę międzysektorową i wspierać projekty, które rzeczywiście odpowiadają na potrzeby obszaru. Listy intencyjne były wprawdzie dość różne, ale próby zaangażowania lokalnego przedsiębiorców zasługują na duże uznanie.

Konieczne są jednak dalsze działania. Badani mieszkańcy za bardzo istotny obszar wymagający dofinansowania uznali właśnie działania przedsiębiorcze, w tym tworzenie nowych miejsc pracy, wsparcie dla istniejących firm oraz dofinansowanie dla planujących założyć firmy. LGD „Kraina Dinozaurów” powinna więc w dalszym ciągu dużą wagę przykładac do operacji polegających na utworzeniu i rozwoju przedsiębiorstw.

6.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe

LGD „Kraina Dinozaurów” duży nacisk położyła w LSR na turystykę. Ilość przeprowadzonych operacji jest imponująca, a pozytywne zmiany odnotowali także mieszkańcy w przeprowadzonej na potrzeby raportu ankiecie, gdzie bardzo entuzjastycznie wypowiedzieli się na temat zwiększenia się ruchu turystycznego na przestrzeni ostatnich lat.

W działaniach LGD doskonale dało się zaobserwować, że podstawą jest współpraca i dążenie do zrównoważonego rozwoju całego obszaru. Zrealizowano zadania z budowy nowych lub modernizacji istniejących szlaków, ścieżek i tras turystycznych, oznakowano szlak kajakowy na Małej Panwi, zbudowano i zmodernizowano punkty przystankowe, obiekty małej architektury i miejsca aktywności ruchowej, a w ramach wsparcia rozwoju atrakcji tematycznych przygotowano m.in. edukacyjne zagrody. Dodać należy do tego również zakończone sukcesem działania z zakresu podniesienia standardu punktów gastronomicznych i miejsc noclegowych oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznej, a także poprawę warunków sanitarnych. Rozwojowi turystyki służyły też operacje własne. W tym aspekcie wyróżnia się przede wszystkim przedsięwzięcie „Lokalni Przewodnicy

Turystyczni Krainy Dinosaurów”, którego celem było wsparcie rozwoju oferty turystycznej obszaru LGD, a ramach projektu przeprowadzono szkolenia dla 20 osób - lokalnych przewodników turystycznych. Jeśli dodamy do tego fakt, że turystyce poświęcone były też działania poza RLKS, to wyłania się z tego obraz warty naśladowania i kontynuowania.

Podobnie pozytywnie należy ocenić działania z zakresu dziedzictwa kulturowego, w ramach którego również zrealizowano szereg interesujących operacji. W ten sposób wsparto podmioty działające w sferze kultury, doposażono organizacje i domy kultury w sprzęt, a także zakończono renowację i/lub oznakowanie obiektów sakralnych oraz zrealizowano promocyjny film, przygotowano spektakl, zorganizowano warsztaty czy wydano przewodniki opisujące zabytki.

Sukces przeprowadzonych operacji powinien być wskazówką na przyszłość. Turystyka i dziedzictwo kulturowe są na pewno obszarami, które wymagają nieustannego wsparcia. Przykłady zrealizowanych działań z ostatnich lat idealnie pokazują, że to poświęcenie czasu i środków pieniężnych, przynoszą bardzo pozytywne rezultaty.

6.5. Grupy defaworyzowane

Prace nad LSR pozwoliły na ustalenie grup defaworyzowanych, czyli takich, których sytuacja społeczna czy gospodarcza jest gorsza od pozostałych grup i wymaga odpowiednich działań. Wskazano tutaj młodzież w wieku 18-34 lata oraz kobiety długotrwale bezrobotne. LGD zamierzała oddziaływać na zidentyfikowane grupy defaworyzowane poprzez poprawę dostępu do zatrudniania dla osób bezrobotnych, poszukujących pracy i nieaktywnych zawodowo. Zaplanowano szereg metod komunikacji z tymi grupami i wskazano operacje, które będą im dedykowane, w tym przede wszystkim środki na zakładanie działalności gospodarczej i cykle szkoleniowe oraz warsztaty mające na celu mobilizację do zaangażowania ich w życie społeczne i gospodarcze regionu oraz ułatwienie poruszania się po rynku pracy i korzystania z technik informacyjno-komunikacyjnych.

Wybór grup defaworyzowanych okazał się jak najbardziej słuszny. Przedstawiciele LGD zwracali uwagę, że to przede wszystkim młodzi ludzie skorzystali z możliwości jakie

oferowała LGD w tym aspekcie. W mniejszym stopniu dotyczyło to drugiej z grup, czyli kobiet długotrwale bezrobotnych. W kolejnym okresie warto więcej uwagi poświęcić promocji tego rodzaju działań.

6.6. Innowacyjność

W LSR zwracano uwagę na problemy dotyczące niskiego poziomu innowacyjności lokalnej gospodarki. W konsekwencji, w ramach przyjętych kryteriów oceny operacji zastosowano w LSR kryterium innowacyjności. Innowacja została zdefiniowana jako „wdrożenie nowego na danym obszarze lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych lub społecznych. Podejście innowacyjne oznacza poszukiwanie nowych, lepszych, efektywniejszych sposobów rozwiązywania problemów mieszczących się w obszarach wsparcia LSR”.

Innowacyjność budziła w analizowanym okresie pewne wątpliwości, gdyż z uwagi na swoją „zero-jedynkowość” ograniczała radę opiniującą. W opinii przedstawicieli LGD udało się jednak kryterium „doszlifować” i aktualnie jest ono „pod kontrolą”. Przykładem operacji są między innymi toalety ekologiczne ale także organizacja warsztatów dla lokalnych przewodników turystycznych.

Innowacyjnym rozwiązaniem stosowanym przez LGD jest wspólna identyfikacja wizualna. Jej stosowanie przez beneficjentów jest dodatkowo punktowane. Stosowanie atrakcyjnego loga opartego na wizerunku dinozaura przyczynia się z pewnością do zwiększania rozpoznawalności LGD.

6.7. Projekty współpracy

LGD „Kraina Dinozaurów” zrealizowała i rozliczyła już dwa projekty współpracy. Celem pierwszego z nich „Dobre bo lokalne” była identyfikacja, promocja artystów ludowych

zajmujących się rękodzielnictwem oraz wprowadzenie na rynek produktów sztuki użytkowej inspirowanych sztuką ludową. Projekt wspierał rozwój przedsiębiorczości doprowadzając do współpracy lokalnych twórców, projektantów oraz przedsiębiorców. Drugi projekt współpracy „Od dziedzictwa do bogactwa” służył promocji zasobów regionu i wspieraniu rozwoju lokalnego. Dodatkowo zaplanowane operacje przyczyniły się do aktywizacji, edukacji i integracji mieszkańców. Dwa kolejne projekty czekają na realizację. Pierwszy będzie miał związek z gramami terenowymi i questami w każdej z gmin. Drugi natomiast będzie kontynuacją sprawdzonego projektu „Dobre bo lokalne”.

Przeprowadzone projekty współpracy wpisywały się w cele założone w LSR. „Kraina Dinozaurów” doskonale zdaje sobie sprawę z tego, iż operacje tego rodzaju są dobrą formą współdziałania LGD, wpływającą na rozwój umiejętności współpracy w zakresie ważnych celów dla wszystkich zaangażowanych podmiotów.

6.8. Ocena funkcjonowania LGD

LGD „Kraina Dinozaurów” to lokalna grupa działania, która pod wieloma względami może być stawiana jako wzór. Funkcjonuje prawidłowo zarówno pod względem działań animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, jak i doradczych. Istotnego znaczenia nabiera fakt, iż zatrudnieni pracownicy wykazują się dużą znajomością potrzeb lokalnych społeczności. Wszystko to pozwala na efektywną i skuteczną realizację LSR.

Ankietowani beneficjenci bardzo dobrze oceniają działalność LGD w aspekcie informowania o możliwości pozyskania środków. Zdecydowana większość respondentów korzystała z szerokiego zakresu wsparcia ze strony LGD na etapie składania wniosku. Samo doradztwo ocenione zostało przez badanych beneficjentów bardzo pozytywnie - dotyczy to nie tylko etapu składania wniosku, ale i etapu realizacji oraz rozliczenia operacji. Wysokie oceny dotyczyły zakresu udzielonych porad, ich przydatności, a także przygotowania merytorycznego doradców.

6.9. Ocena procesu wdrażania

LGD wykazała się dużą aktywnością w zakresie prowadzenia naboru wniosków. Większość spotkała się ze sporym zainteresowaniem ze strony beneficjentów. Zdecydowanie największą popularnością cieszyły się nabory na podejmowanie działalności gospodarczej, a w dalszej kolejności na jej rozwój. Z powodzeniem realizowano też operacje infrastrukturalne i aktywizacyjne.

Nabory prowadzone były według harmonogramu, aktualizowanego raz w roku. Proces wdrażania strategii przez LGD „Kraina Dinozaurów” należy ocenić pozytywnie. Pojawiające się trudnienia były w zdecydowanej większości przypadków niezależne od LGD. Sami przedstawiciele LGD od początku byli świadomi zagrożeń jakie są związane z realizowaniem przedsięwzięć i dołożyli starań, by je wyeliminować lub przynajmniej zminimalizować. Pewnym problemem okazała się więc między innymi niechęć do współpracy między gminami i między przedsiębiorcami. W tym drugim przypadku niezbędna była przemiana konkursu na operację własną. W kilku przypadkach doszło do rezygnacji z podpisania umowy przez beneficjentów, na co wpływ miały jednak powolne prace Urzędu Marszałkowskiego. Bariery był też brak dostępnych środków na prefinansowanie, w tym przede wszystkim dla organizacji pozarządowych, w czym sytuację ułatwiło jednak utworzenie specjalnego funduszu w gminach. Prowadzono też prace służące „doszlifowaniu” kryteriów wyboru operacji.

Same procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów. Podobnie zastosowane kryteria wyboru operacji były jednoznaczne i nie budziły większych wątpliwości. Pozwalały także na wybór najlepszych wniosków, które są spójne z celami LSR.

Należy podkreślić, iż nie ma większych obaw co do realizacji wskaźników w aktualnej perspektywie finansowej, zwłaszcza że „Kraina Dinozaurów” posiada ambitny plan na zamknięcie operacji.

6.10. Wartość dodana podejścia LEADER

„Kraina Dinozaurów” angażuje i łączy organizacje pozarządowe, usługodawców, a także samorząd lokalny. Dodatkowo można zaobserwować znaczny wpływ na angażowanie liderów lokalnych i osoby fizyczne. Sam potencjał rozwojowy jest wykorzystywany i promowany poprzez wydawnictwa, strony internetowe oraz media społecznościowe.

Warto podkreślić, że „Kraina Dinozaurów” cieszy się bardzo dużą rozpoznawalnością na obszarze, a efekty prowadzonych działań są zauważalne. Badani mieszkańcy stwierdzili w zdecydowanej większości, że uczestniczyli w wydarzeniach lokalnych dofinansowanych ze środków LGD, korzystali z infrastruktury, której powstanie lub modernizacja były dofinansowane z jej środków oraz brali udział w spotkaniach i szkoleniach organizowanych przez LGD. Udało się więc niewątpliwie zbudować markę, która może procentować w przyszłości. Warta doceniana jest aktywność przedstawicieli LGD. W ramach operacji własnych prowadzono szereg interesujących działań, które przysłużyły się między innymi rozwojowi turystyki czy promocji obszaru.

Dodatkowo „Kraina Dinozaurów” stara się o pozyskiwanie środków z zewnątrz i tym samym ma na swoim wiele działań realizowanych poza RLKS, idealnie wpisujących się w cele określone w LSR. Projekty realizowane w ramach LSR są natomiast spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i przyczyniają się do jego wzmocnienia. Dodatkowo przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie. Należy też stwierdzić, że przedsięwzięcia realizowane przez LGD w dużym stopniu przyczyniły się do zwiększenia potencjału gospodarczego i społecznego obszaru.

7. Podsumowanie. Wnioski i rekomendacje

Postęp realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju nie budzi większych zastrzeżeń, a warte podkreślenia jest, iż w przypadku sporej części wskaźników osiągnięto już stan docelowy. Poziom realizacji przedsięwzięć zbliża więc LGD do osiągnięcia zamierzonych w LSR celów.

Analiza działań LGD daje możliwość sformułowania następujących rekomendacji:

1. LGD „Kraina Dinozaurów” odnotowała sporo sukcesów w obszarze przedsiębiorczości, czego dowodem imponująca realizacja wskaźników dotyczących operacji związanych z utworzeniem i rozwojem działalności gospodarczej, a także fakt, iż przeprowadzono wiele interesujących przedsięwzięć. Konieczne są jednak dalsze działania. Na taką potrzebę wskazuje opinia ankietowanych mieszkańców, którzy za bardzo istotny obszar wymagający dofinansowania uznali tworzenie nowych miejsc pracy, wsparcie dla istniejących firm oraz dofinansowanie dla planujących założyć firmy. LGD „Kraina Dinozaurów” powinna więc w dalszym ciągu dużą wagę przykładać do operacji „przedsiębiorczych”.
2. W działaniach kierowanych dla przedsiębiorców LGD przyznawała dodatkowe punkty za partnerstwo, co miało na celu rozwijać współpracę międzysektorową i wspierać projekty, które rzeczywiście odpowiadają na potrzeby obszaru. Listy intencyjne były wprawdzie dość różnej jakości, ale próby zaangażowania lokalnego przedsiębiorców zasługują na duże uznanie i niewątpliwie warte są kontynuowania.
3. Warte kontynuowania są działania z zakresu rozwoju kapitału społecznego. W tym aspekcie interesująco przedstawiają się wyniki ankiety przeprowadzonej wśród mieszkańców gmin obszaru LGD, gdzie zdecydowana większość osób wskazała, iż bardzo istotnymi obszarami wymagającymi dofinansowania są szkolenia i warsztaty dla mieszkańców oraz działalność organizacji pozarządowych. W kolejnych latach pomocne będą na pewno kolejne przedsięwzięcia służące integracji społecznej i wzmacnianiu poczucia jedności i tożsamości, wspieraniu lokalnych liderów i działaczy w organizacjach pozarządowych.

4. Obszar LGD „Kraina Dinozaurów” doświadcza negatywnych zjawisk demograficznych takich jak starzenie się społeczeństwa i migracje młodych ludzi. Zwraca uwagę dynamiczny wzrost liczby seniorów w ogólnej populacji. Wydaje się konieczne uwzględnienie tej tendencji przy planowaniu kolejnych działań. Niezbędne są więc działania wzmacniające przedsiębiorczość czy rozwój usług dedykowanych dla seniorów. Warto w tym aspekcie wskazać, iż w przeprowadzonej ankiecie zdecydowana większość mieszkańców wskazała opiekę nad osobami starszymi za obszar wymagający dofinansowania.
5. Za pożądane należy uznać tworzenie projektów dla osób młodych w większości gmin. W przeprowadzanych badaniach ankietowych wprowadzie mieszkańcy potwierdzili, iż pojawiły się w ostatnich latach nowe formy wsparcia dla ludzi młodych, ale wskazań było nieco mniej niż w przypadku inicjatyw, których celem było wsparcie osób starszych (odpowiednio 59 i 42 z 63). Warto więc w tym aspekcie rozważyć zwiększenie choćby operacji infrastrukturalnych dopasowanych do ich potrzeb, w tym uwzględnienie zdania młodych ludzi w tej kwestii.
6. W najbliższej przyszłości konieczne jest zwrócenie większej uwagi na konsekwencje zmian klimatycznych. Rekomendowanymi rozwiązaniami jest nacisk na wsparcie działań proekologicznych, akcje edukacyjne wśród osób fizycznych czy rozwój pro środowiskowej przedsiębiorczości. Działania te powinny służyć stworzeniu warunków, które pozwolą na wypromowanie obszaru jako czystego, zdrowego i idealnego do zamieszkania.
7. Należy zwrócić uwagę, że wyraźniej lepiej oceniane przez Radę LGD były propozycje, które były konsultowane przez ich autorów z pracownikami stowarzyszenia. Konieczne jest tym samym intensywne promowania doradztwa w biurze LGD, a działania prowadzone w tym zakresie powinny zwracać uwagę na skuteczność tej formy wsparcia. Rekomendowana jest większa liczba szkoleń, w tym również w formie online i uświadamianie beneficjentów, że udział w szkoleniu to nie tylko punktacja zdobyta do kryterium wyboru, ale przede wszystkim wiedza niezbędna do przygotowania dobrego wniosku.

8. Realizację operacji utrudniało niewątpliwie przedłużanie się oceny wniosków przez Urząd Marszałkowski, co doprowadziło w kilku przypadkach do rezygnacji z podpisania umowy przez beneficjentów. Innym zagadnieniem były też wygórowane wymogi formalne, w tym skomplikowane formularze i procedury „odstraszające” początkujących przedsiębiorców czy małe stowarzyszenia. Rekomendowane jest lobbowanie na rzecz krótszych terminów rozpatrywania wniosków i uproszczenie procedur. Słuszna jest na pewno wielokrotnie zgłaszana przez przedstawicieli LGD potrzeba możliwości wypełniania w generatorze, uproszczenie biznesplanu, zmniejszenie liczby załączników na etapie WOPP czy też stworzenie możliwości przekazywania wniosków drogą elektroniczną.
9. Wybór grup defaworyzowanych okazał się jak najbardziej słuszny. Przedstawiciele LGD zwracali uwagę, że to przede wszystkim młodzi ludzie skorzystali z możliwości jakie oferowała LGD w tym aspekcie. W mniejszym stopniu dotyczyło to drugiej z grup, czyli kobiet długotrwale bezrobotnych. W kolejnym okresie warto więcej uwagi poświęcić promocji tego rodzaju działań.
10. Projekty współpracy stanowią bardzo dobrą formę współdziałania LGD i wpływają na rozwój umiejętności kooperacji w realizowaniu istotnych celów. Przeprowadzone z sukcesem projekty współpracy wpisywały się w cele założone w LSR. W przyszłości należałoby utrzymać tę formę współdziałania czy może nawet rozważyć przeznaczenia na nią większych środków finansowych.
11. Obszar LGD „Kraina Dinozaurów” jest na tyle atrakcyjny, iż niezbędna jest na pewno dalsza promocja regionu, w tym także produktów lokalnych. Działania te powinny służyć zwiększeniu rozpoznawalności na terenie całego kraju.

8. Spis tabel i wykresów

Rysunek 1. Obszar LGD „Kraina Dinozaurów”	11
Tabela 1. Ludność w gminach wchodzących w skład LGD.....	12
Tabela 2. Wskaźniki G dla gmin wchodzących w skład LGD.....	13
Tabela 3. Wydatki gmin na 1 mieszkańca w złotychkach.	14
Tabela 4. Gminy wchodzące w skład LGD na tle innych gmin województwa śląskiego.....	15
Tabela 5. Pracujący w gminach wchodzących w skład LGD.	15
Tabela 6. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w gminach wchodzących w skład LGD.	16
Tabela 7. Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności.	17
Tabela 8. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym.....	20
Tabela 9. Saldo migracji ogółem w gminach wchodzących w skład LGD.	20
Tabela 10. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.....	21
Tabela 11. Turystyczne obiekty noclegowe w gminach wchodzących w skład LGD.	23
Tabela 12. Nabory w ramach wdrażania LSR w latach 2016-2021.....	30
Tabela 13. Rzeczowy postęp w realizacji LSR w LGD „Kraina Dinozaurów”	36
Tabela 14. Wykorzystanie środków LGD przez poszczególne gminy obszaru LGD.	43
Tabela 15. Realizacja projektów grantowych.....	44
Tabela 16. Finansowy postęp w realizacji LSR.....	51
Tabela 17. Szkolenia pracowników LGD w okresie od 1.01.2016 do 31.12.2021	58
Tabela 18. Szkolenia członków organów LGD w okresie od 1.01.2016 do 31.12.2021.	60
Tabela 19. Realizacja planu komunikacji przez LGD „Kraina Dinozaurów”	64
Tabela 20. Doradztwo w Biurze LGD „Kraina Dinozaurów”	68
Tabela 21. Ocena wsparcia udzielonego beneficjentowi przez LGD na różnych etapach prowadzenia operacji.....	70
Wykres 1. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców.....	18
Wykres 2. Metody docierania informacji o LGD „Kraina Dinozaurów” do mieszkańców obszaru.	65

Wykres 3. Metody docierania informacji o naborach w LGD „Kraina Dinozaurów” do potencjalnych beneficjentów.....	66
Wykres 4. Ocena beneficjentów na temat stopnia informowania przez LGD o możliwości pozyskania środków.....	67
Wykres 5. Zakres wsparcia udzielonego beneficjentom ze strony LGD na poszczególnych etapach składania wniosku.	69
Wykres 6. Ocena stwierdzeń dotyczących składania i realizowania projektu przy wsparciu LGD „Kraina Dinozaurów”.....	71
Wykres 7. Ocena zmian dotyczących rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.....	72
Wykres 8. Ocena zmian dotyczących kultury i rekreacji na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.....	73
Wykres 9. Ocena zmian dotyczących aktywizacji i kapitału społecznego na obszarze LGD w przeciągu ostatnich 5 lat.....	74
Wykres 10. Korzystanie z efektów działalności LGD „Kraina Dinozaurów”.....	75
Wykres 11. Obszary wymagające dofinansowania w ocenie badanych mieszkańców gmin obszaru. .	76

9. Aneksy tworzone w toku realizacji badania

Ankieta dla mieszkańców obszaru LGD „Kraina Dinozaurów”

Prosimy o wypełnienie krótkiej ankiety dotyczącej efektów funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania „Kraina Dinozaurów”. Ankieta jest anonimowa, co znaczy, że nie gromadzimy żadnych danych, które mogą pozwolić na identyfikację osób ją wypełniających. Wypełnienie ankiety trwa 10 minut.

Z góry dziękujemy za pomoc!

Lokalna Grupa Działania „Kraina Dinozaurów”

1. Czy w gminie, w której Pan/i mieszka zaszły w ciągu ostatnich 5 lat wymienione poniżej zmiany?

Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Mieszkańcy mieli większy wpływ na to, co dzieje się w gminie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Poprawiła się sytuacja na rynku pracy	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Powstały nowe firmy	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Pojawiły się nowe formy wsparcia dla ludzi młodych	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Podejmowano inicjatywy, których celem było wsparcie osób starszych	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Zwiększyła się liczba inicjatyw służących kultywowaniu lokalnej tradycji	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Poprawiły się relacje pomiędzy mieszkańcami	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Zwiększył się ruch turystyczny	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Poprawił się stan zabytków	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie

Pojawiły się nowe formy spędzania wolnego czasu	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Poprawił się stan infrastruktury sportowo-rekreacyjnej	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Zwiększyła się liczba wydarzeń kulturalnych	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Przestrzeń publiczna stała się bardziej estetyczna	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie

2. Proszę wyobrazić sobie, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale środków finansowych w gminie, w której Pan/i mieszka. Które z wymienionych obszarów wymagają dofinansowania?

Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Promocja obszaru	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Oferta kulturalna	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Infrastruktura sportowa	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Drogi	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Infrastruktura społeczna (świetlice, miejsca spotkań)	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Szkolenia i warsztaty dla mieszkańców	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Działalność organizacji pozarządowych	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Tworzenie nowych miejsc pracy	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie

					nie
Opieka nad osobami starszymi	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Wsparcie dla istniejących firm	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Dofinansowanie dla osób planujących założyć firmy	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie

3. Czy słyszał Pan/i o Lokalnej Grupie Działania „Kraina Dinozaurów”? Proszę wybrać 1 odpowiedź.

- a) Tak → Proszę przejść do pytania nr 4.
b) Nie → Proszę przejść do pytania nr 5.

4. W jaki sposób docierały do Pana/i informacje dotyczące Lokalnej Grupy Działania „Kraina Dinozaurów”. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Czytałem/am publikacje w prasie na temat działalności LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am stronę internetową LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czytałem/am informacje o LGD na stronie gminy	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am stoiska LGD podczas imprez lokalnych lub festynów	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się o działalności LGD od znajomych i/lub rodziny	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się z tablic informacyjnych, billboardów i plakatów	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się z wydawanych przez LGD publikacji i/lub materiałów promocyjnych	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Uczestniczyłem w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem profil LGD na Facebooku	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

5. Czy korzystał/a Pan/i z efektów działań podejmowanych w ciągu ostatnich 5 lat przez LGD działające na terenie gminy, w której Pan/i mieszka? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Czy korzystał/a Pan/i z infrastruktury, której powstanie bądź modernizacja były dofinansowane ze środków LGD?	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czy brał/a Pan/i udział w szkoleniach organizowanych w ramach projektów dofinansowanych przez LGD?	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czy brał/a Pan/i udział w spotkaniach organizowanych przez LGD?	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czy uczestniczył/a Pan/i w imprezach lokalnych dofinansowanych ze środków LGD?	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

6. Proszę wskazać, w którym przedziale wiekowym się Pan/i mieści. Proszę wybrać 1 odpowiedź.

- a) 18-25 lat
- b) 26-35 lat
- c) 36-45 lat
- d) 46-55 lat
- e) 56-65 lat
- f) 66 lat lub więcej

7. Proszę podać swoją płeć. Proszę wybrać 1 odpowiedź.

- a) Kobieta
- b) Mężczyzna
- c) Wolę nie podawać.

Ankieta dla beneficjentów LGD „Kraina Dinozaurów”

Prosimy o wypełnienie krótkiej ankiety dotyczącej funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania „Kraina Dinozaurów”. Ankieta jest anonimowa, co znaczy, że nie gromadzimy żadnych danych, które mogą pozwolić na identyfikację osób ją wypełniających. Wypełnienie ankiety nie powinno zająć więcej niż 10 minut.

Ankieta powinna zostać wypełniona przez osobę, która jest lub była realizatorem projektu wspartego przez Lokalną Grupę Działania (np. polegającego na założeniu działalności gospodarczej). W przypadku, gdy beneficjentami wsparcia był podmiot (Urząd Gminy, Ośrodek Kultury, Organizacja Pozarządowa, OSP, KGW), ankieta powinna zostać wypełniona przez osobę, która w ramach danego podmiotu była bezpośrednio zaangażowana w realizację dofinansowanego projektu.

Z góry dziękujemy za pomoc!

Lokalna Grupa Działania „Kraina Dinozaurów”

W jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”? (proszę zaznaczyć 1 odpowiedź)

- a) Zdecydowanie zgadzam się
- b) Raczej zgadzam się
- c) Trudno powiedzieć
- d) Raczej nie zgadzam się
- e) Zdecydowanie nie zgadzam się

W jaki sposób docierały do Pana/i informacje o naborze wniosków w Lokalnej Grupie Działania?

Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Czytałem/am publikacje w prasie na temat działalności LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am stronę internetową LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czytałem/am informacje o LGD na stronie gminy	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am stoiska LGD podczas imprez lokalnych lub festynów	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się o działalności LGD od znajomych i/lub rodziny	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się z tablic informacyjnych, billboardów i plakatów	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Dowiedziałem/am się z wydawanych przez LGD publikacji i/lub	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

materiałów promocyjnych			
Uczestniczyłem/am w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Odwiedzałem/am profil LGD na Facebooku	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

Dlaczego zdecydował/a się Pan/i (lub podmiot reprezentowany przez Pana/ią) na złożenie wniosku o przyznanie pomocy finansowej do LGD? Proszę wybrać jedną odpowiedź, która najlepiej opisuje główny powód złożenia wniosku do LGD.

- Było to jedyne dostępne źródło finansowania mojego projektu
- Nie otrzymałem/am dofinansowania z innych środków/innego programu
- Chciałem/am skorzystać z nadarzającej się okazji otrzymania środków
- Zostałem/am zachęcony/a do złożenia wniosku przez LGD
- Na moją decyzję wpłynęła możliwość skorzystania z doradztwa w biurze LGD

Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie składania wniosku? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Udzielone porady były przydatne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie

Proszę wskazać, w jakim zakresie korzystał/a Pan/i ze wsparcia ze strony LGD na etapie składania wniosku? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Wsparcie polegające na udzieleniu informacji o możliwości uzyskania dofinansowania dla mojego projektu	Tak	Nie
Wsparcie w zapoznaniu się z zasadami uzyskania dofinansowania	Tak	Nie
Wsparcie polegające na wskazaniu prawidłowych wzorów wniosków i	Tak	Nie

instrukcji do nich		
Wsparcie w zakresie ustalenia koncepcji projektu aby spełniał kryteria wynikające z LSR	Tak	Nie
Porady w zakresie wypełniania dokumentów niezbędnych do złożenia wniosku	Tak	Nie
Wyjaśnienie szczegółowych zasad oceny wniosków	Tak	Nie

Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie realizacji projektu? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Udzielone porady były przydatne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie

Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie rozliczenia projektu? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Udzielone porady były przydatne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie

Czy obecnie pozostaje Pan/i w kontakcie z LGD? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Uczestniczę w spotkaniach organizowanych przez LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Kontaktuję się telefonicznie z przedstawicielami LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czytam komunikaty na stronie internetowej LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Mam osobisty kontakt z przedstawicielami LGD	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Kontaktuję się w inny sposób	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Nie mam z LGD żadnego kontaktu	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

Czy brał/a Pan/i lub organizacja którą Pan/i reprezentuje udział w tworzeniu LSR? Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź.

- a) Tak
- b) Trudno powiedzieć
- c) Nie

Kto był głównym odbiorcą efektów Pani/a projektu/ projektów? Proszę wybrać jedną odpowiedź, która najlepiej opisuje Pana/i projekt.

- a) Ja i moja rodzina
- b) Moja organizacja
- c) Ogół mieszkańców gminy/ obszaru LGD
- d) Turyci
- e) Przedsiębiorstwa
- f) Inne

Proszę ocenić poniższe stwierdzenia dotyczące składania i realizacji projektu przy wsparciu LGD.
Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.

Procedury wyboru wniosków o dofinansowanie w LGD były dla mnie czytelne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Kryteria wyboru wniosków były dla mnie jednoznaczne	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Kryteria wyboru wniosków pozwalały na wybór najlepszych projektów	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
LGD w wystarczającym stopniu informowała o możliwości pozyskania środków	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Jeśli będzie to możliwe, w przyszłości chciałbym/łabym ponownie skorzystać ze wsparcia LGD	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie

Czy na etapie przygotowania, realizacji lub rozliczania projektu pojawiły się jakieś problemy wpływające negatywnie na jego przebieg bądź rezultaty?

- a) Tak → *Proszę odpowiedzieć na następane pytanie.*
 b) Nie → ***Dziękujemy za wypełnienie ankiety!***

Jakie to były problemy? *Na pytanie odpowiadają tylko osoby, które w poprzednim pytaniu wybrały odpowiedź „Tak”. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli.*

Problemy bezpośrednio związane z przedmiotem projektu (np. problemy wynikające z branży w której działa przedsiębiorca, odbiorcami działań NGO lub uzgodnieniami dotyczącymi przebiegu tras rowerowych w projekcie gminnym)	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy finansowe (np. z wypłatą dofinansowania, kredytem na realizację zadania, zmiennością cen w czasie realizacji zadania względem wpisanych we wniosku)	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy formalno-prawne	Tak	Trudno powiedzieć	Nie

Problemy personalne (np. z pracownikami, członkami/ partnerami itp.)	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy z terminową realizacją harmonogramu (opóźnienia itp.)	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Trudność w dostępie do informacji na temat składania, realizacji lub rozliczenia projektu	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy wynikające z wprowadzenia w Polsce stanu pandemii	Tak	Trudno powiedzieć	Nie